

B
196.423

SEMGAM GILGAMESH

TERTIA

GILGAMES

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

23/A43113

OSZ

Országos Széchényi Könyvtár

GILGAMES

**FORDÍTOTTA
ÉS A KÍSÉRŐ TANULMÁNYT ÍRTA
ZÁSZLÓS LEVENTE**

Országos Széchényi Könyvtár

TERTIA

Fordította és a kísérő tanulmányt írta
ZÁSZLÓS LEVENTE

Borítóterv és tipográfia
KATULIC LÁSZLÓ

Képfeldolgozás
TARACSÁK GÁBOR

Tördelés
SZÉKFFY TAMÁS

B 196.423

2005

© Zászlós Levente, 2004

ISBN 963 9387 13 4

Tertia Kiadó, 2004
www.tertia.hu
Tel.: 416 2772

I. TÁBLA

Aki mindent látott és mindent megismert,
megértvén minden dolgok tudnivalóit;
aki látta birodalmak sorsát, s rejtett titkokat napfényre hozott;
aki bölcs volt s minden mélység megnyílt őelőtte;
aki hírt hozott a vízözön korából:
hosszú utat tett meg s minden szenvedése
kemény kőtáblákba lett végül bevésve.

Gilgames a győzelmes hős Uruk körül falakat emelt;
ércerős talpazatra hegymagas templomot is,
Anu fenséges házát.
Árnyékában hosszú magtárak húzódnak,
s ragyogó kövekből épült palotája.
Falain nyüzsgő hadinépe kémlel
idegen – s inneni veszélyre!

Kétharmadban isten, egyharmadban ember:
őt rettegi-csodálja a városi nép;
Kinél nagyobb nem volt szépségben, erőben;
Ki a szakállas oroszlánt
rejtekeiből előcsalogatja;
gyors nyilaival vadakat űz;
Kinek szava törvény Uruk városában!

A fiú felnőtt, s nem hallgat az apjára,
a nagy Pásztort követi, mint harcos, vagy vadász;
vagy nyájait őrzi; vagy írnoka lesz,
vagy felügyelő a falakon, vagy akár
templomi szolga.

Néki – a fáradhatatlannak – görnyed az aggastyán;
néki – az álmatlannak – cipekedik a fiatal;
néki – a bölcsnek – szolgál a hatalmas!
Nem mehet szerető szeretőhöz,
sem harcos férjéhez az asszony –,
panaszuk az egekbe nyilall,

Uruk istenéhez:

– Te alkottad a hatalmas bikát és a szakállas oroszlánt,
Gilgames, a mi urunk erősebb, mint azok.
Rajtunk súlyosodik, nyögve uraljuk őt!
Nem enged szeretőt szeretőhöz,
sem asszonyt az ő urához!

Hallván panaszkodat Anu, az ég ura,
szólította Arurut, a nagy, formákhoz értőt:
– Aruru! Te teremted az embereket és a vadakat
együtt Mardukkal, a hőssel.

Alkoss ellenfelet Gilgamesnek,
aki erős, mint ő – s nem a puszták állata,
vetélkedjen vele kemény viadalban
s legyen végre béke Uruk városában!

Hallotta Aruru, amint Anu kívánta,
elgondolt egy lényt elméjében,
megmosta kezét, vett az agyagból,
nyálával összesodorta,
harcos Ninibtől lelket és vért is kapott;
testet formázott, emberi testet.

Nem ismervén semmit, embert és világot,
így állt Enkidu egyedül a pusztaságban:
haja leomlott, mint az asszonyoké,
ruhája Sumukán istenéhez hasonlatos,
szőrzete sűrű s gabonaként ágaskodó.
Gazellákkal legelészett a mezőkön,
állatokkal ivott közös forrásból,
s hullámokkal ficánkolt együtt a folyóban.

Látta a vadász, ki csapdákat állított,
Enkidut nap nap után az itatóknál;
megriadt, látván félelmes alakját,
s visszavonult – szívében fájdalom égett –
apjához menekült, félt az erdei szörnytől.
– Apám, egy ember jött messzi hegyekből:
Anu gyermeke, ereje rémületes!

Mindig ott látni az itatóknál;
erejét rettegem, arcától irtózom,
vermeimet betemeti, csapdáim szétrombolja,
befogott vadaimat elmenekíti!
– Menj fiam, Urukba. Gilgameshez;
beszélj a szörny féktelen erejéről:
küldjön viruló nőt az itatókhoz,
Istár leányát, ki meglátván Enkidut,
díszes palástját a földre eresztí,
lenyűgözve a test gyönyörével a szörnyet;
s ahogyan közeleg az a templomi nőhöz,
vele nőtt állatai úgy válnak idegenné.
Szót értvén, indult a vadász;
ment a városba, át a kapun,
Gilgames elé és ott térdre borult.
Kezeit égnek emelve szólt a királyhoz:
– Egy ember jött a messzi hegyekből.
Ereje isteni, egész hadseregé.

Nagy az ő hatalma pusztákon, ligeteken,
s ott él állataival az itatóknál.
Arca félelmetes, irtózom tőle.
Nem enged vadásznom, vermeket ásnom,
hálóim kivetnem, csapdáim leraknom.
Vermeim bedönti, hálómat széttépi,
szétrombolja csapdáimat, s előlem
a mezők vadait elmenekíti.

Hallgatta panaszát a király, s így szólt:
– Menj vadászom, vigyél magaddal
viruló asszonyt Istár templomából!
Vidd az itatókhoz, s ha jön a szörny,
díszes palástját eressze a földre,
hogy szépséges formái lenyűgözzék.
Így fog majd közeledni a nőhöz,
s testvér-állatai messze szaladnak.

Értvén a parancsot, indult a vadász,
vitt viruló nőt Istár templomából.
Rövid úton mentek, sietve siettek,
harmadnapon végül céljukhoz értek.
Elbújt a vadász, a nő lepihent...
Halak játszadoztak a vízben,
s ott volt ő is, a rémületes,
ki gazellákkal legel együtt a mezőkön,
s együtt iszik velük a közös forrásból.

Elnézte őt Istár leánya:
a hegyek fiát, a hatalmas erejűt.
– Itt van ő, asszony! Oldd meg mellkendődöt,
ereszd a földre az öröm palástját,
lobbantsd föl a vágyát, rabbá teheted!
Míg melle keményen rád neheztül,
testvér-állatai messze szaladnak.

Oldotta az asszony keblének fátyolát,
s az öröm palástja a földre zuhant.
Enkidu látta szépsége teljét:
föllobbant indulata, a földre teperte,
s melle keményen ránehezült.
Így voltak együtt, hat nap s hét éjszaka telt el;
szerette a nőt Enkidu, élvezte szerelmét.
Betelve szívében, fölemelte fejét,
gazelláit keresve szénézett a mezőn,
kik meglátván őt, messze futottak!
Ott állt a mezőn, nem érte félelmüket,
csodálkozott, s újra az asszonyhoz ült.
Szemébe nézett, enyhítő szavakkal simogatta a nő:
– Szép vagy óh, Enkidu! Olyan, mint egy isten.
Mért vágyódsz, mért akarsz vadak között élni?
Jer, kövess Urukba, vaskos falak közé;
szent templomba viszlek, Istár templomába,
a fényes házba, hol Gilgames lakik:
ki tökéletes, s erős, mint a bika,
férfierő nem mérhető hozzá.

Így szólt a nő és fölvidult Enkidu szíve,
hajlott az asszony szavaira:
– Vezess hát Istár hajlékába,
badd lássam a várost, hol Gilgames lakik!
Mondod: tökéletes s erős, mint a bika,
férfierő nem mérhető hozzá.
Nehéz viadalra akarom kihívni,
kiáltó szavakkal szólítgatva őt,
s én fogom hirdetni, Uruk városában
ki a legerősebb, ki legyőzhetetlen.
Jöttem a mezőkről sorsot változtatva;

hatalmas erőmet te is látod, asszony,
erőm s akaratom bekövetkezését,
nézván az időbe, teljesedni látom!

Ment hát Enkidu a Magot Feledővel,
elérvén a magasfalú várost, túl a kapun,
látta: minden út végig színes szőnyeg;
fedett fővel, fehérben járnak a városiak.
Pengtek a hárfák, távolban furulya szólt,
szép testű leányok járták a táncot,
ünnepet ültek nap-nap után.

Mentek: elől a papnő, várt rájuk a szentély,
mélyéből ünnepi köntöst véve elő,
földísztette Enkidut a Magot Feledő,
s az oltár kenyerével, borával megerősítette.

Evett-ivott a hős, s egy jósnő állt meg előtte:

– Enkidu, a nagy istenek

ajándékozzanak meg hosszú élettel!

Gilgamest akarom láttatni veled,

a szenvedés és az öröm emberét.

Tekints rá, nézd meg az arcát,

mint dicső Samasnak, fénylik a szeme,

ércizmok keményednek magas termetén,

túláradó erőt fojt magába teste.

Napokon keresztül elfáradhatatlan,

félelmet keltő, mint Adad, a viharisten.

Samas kegyelmes volt hozzá, Adad erőt adott,

s minden mélység ura, Éa tette bölcsé.

Így alkotta meg őt az isteni hármas

világos elméjüvé, uralomra késszé.

Még ott éltél túl a mezőkön, távoli hegycidben,

már tudott rólad, megsejtve a léted.

Pihenni dőlt és álmoképet látott,

gyors ébredése után anyjának így mesélte:

– Különös álmot láttam, anyám!

Sűrű csillagos éj volt, hirtelen csillageső
indult odafönről, s mint vakító katonák
özöne zúdult le reám – de mi furcsa! –
egy ember erejét éreztem e hadseregében!
Megfeszítettem erőmet, s nem bírtam fölemelni;
próbáltam szabadulni, és moccanni se tudtam.
Ott állt a nép és nézte e harcot,
majd leborult csókolni a lábát.
S ekkor úgy szorítottam, mint férfi a nőt,
a mellem alá leteperve,
és levetettem a lábad elé.
És te, fiadnak fogadtad őt, anyám,
én pedig testvérnek, bátyámnak neveztem.

És válaszolt Risát, az úrnő és anya,
titkok tudója, álmok ismerője:
– Sűrű, csillagos éj volt – mondod – az éjjel,
s egy emberként hullott rád Anu hadserege.
Próbáltál szabadulni, de nem ment,
s ekkor úgy szorítottad, mint férfi a nőt,
a melled alá leteperve, majd levetted a lábam elé:
én pedig őt fiamnak fogadtam.
Gilgames, álmodat így fejtem meg, halld:
Hatalmas hős jön, ereje egész hadseregé;
kihív harcra, hogy megküzdjél vele,
de győzni fogsz, s a lábam elé tepered.
Én pedig őt fiamul fogadom,
testvéred lesz ő és harcban a társad.
– Íme, Enkidu, ez volt az álom!
Elhallgatott a jósnő... Enkidu fölkapagott,
s megrendült a templom távozó lépteitől.

II. TÁBLA

A szentélyt elhagyva az utcára lépett,
félelem s bámulat gyűrűzte körül...
hullámozott, torlódott a városi nép,
mint nyáj, ha közepébe vérengző vad szabadul.
Félve csodálták nagy méreteit:
föl nem ért vele városi, egy sem!
Nézték nyíratlan haját, szakálla bozontját
s mint állt meg a templom előtt, elzárva az utat.
Ott állt, körülötte a városi nép
hátráló félköre zúgott visszariadva,
s lenyűgözve e szörnyű erőtl
odahullt le a porba, a lába elé.

A templom mélyén, elkészítve a nászra,
találkozóra az isteni nővel,
szőnyegfekhely várt Gilgames áldozatára.
Jött is a hős közeledve serényen,
ám Enkidu ott állt eleven gátként
elzárva a szentély nagy kapuját.
Összecaptak, egymást lesodorva
dúlt tovább harcuk az utcán;
szorítva feküdt Enkidu
az ország pásztora mellén,
ám Gilgames megrázkódva, keményen,

mint férfi a nőt, szorította a földhöz,
majd égnek emelve Risát úrnő
lába elé levetette...
és nézte a nép
csodálva, riadva, nem értve.

Fölpattant Enkidu ekkor,
dús haja szertezilálva,
ellenfelére nézett,
arca sötét lett, tekintete kemény,
aztán kezei bágyadtan hulltak alá
s szeméből a könny folyt.

Risát anya szólt ekkor
szeretettel fogva a karját:
– Anyád vagyok én, ma születek éppen,
fiam vagy Enkidu és íme a bátyád!

Szóra nyílt Enkidu szája,
nézve Risátot, az úrnőt:
– Anyám, bátyámra találtam e harcban!

És szólt Gilgames is:
– Mellettem állsz majd igaz testvérként,
harcban a társam!
Enlil isten, a föld ura, országok ura
őrt állítva az emberek ellen,
őrzeti cédrusait a messze hegyekben.
Szörnyeteg ő, neve Humbaba;
hangja süvölt, hasonló bőgő viharéhoz,
leheletétől reszketnek, zúgnak az erdők,
lassú sóhaja is halált idéző!
Ez Humbaba! Fél, remeg mind, ki a hegynek tart,
reszket a teste annak,
ki a szent hegyhez közelít.

És szólt Enkidu Gilgameshez:
– Humbaba az, ki a cédrusok őre;
dacolni merészelt Samassal, a Nappal,
dacolni merészelt bíránkkal, a fénnnyel!
Humbaba ő, a cédrusok őre;
ereje végtelen, határt nem ismer,
ereje féktelen, gátat nem ismer,
ereje szörnyű, embert, állatot visszariasztó!
Hangja süvölt, hasonló bögő viharéhoz,
leheletétől reszketnek, zúgnak az erdők,
lassú sóhaja is halált idéző!
Megöl, ha az erdőhöz közelítesz,
nevét hallva az erős is elvágódik a földön!
Halld, Gilgames, testvérem a harcban!
Nem pihenünk, míg Humbaba él,
nem maradunk e falak közt,
Istár temploma mélyén nemzeni gyermekeket!
Menjünk, induljunk, Gilgames barátom,
s elhagyva a várost, harcba sietve
láthatom újra Enki mezőit!

– Menjünk barátom, Enkidu, menjünk!
Humbaba ellen, ki a szent cédrusok őre;
ki dacolni merészelt Samassal, a Nappal,
ki dacolni merészelt bíránkkal, a fénnnyel!

III. TÁBLA

Testvérként mentek a térről, mentek a házba:
ragyogó kövű, nagy palotába.

– Testvérem Gilgames! Hallod a szívem?
Égi madárként verdes a szívem!

Látni kívánom a messze mezőket,
vizeknek nyüzsgését, gazellák futását,
látni kívánom a messze mezőket...
égi madárként verdes a szívem!

Így panaszkolta baját Enkidu s nem jött
hangos fájdalomra gyógyírként a felejtés.
S mint aki gátat tört át, rohant a városból,
el, ki a vadonba, vissza se nézve.

Gilgames szíve gyászolt... s felkerekedvén
összegyűjté a nép véneit, urait,
s kezét fölemelve így szólt a városatyákhoz:

– Halljátok férfiak, nézzetek énrám!
Halljátok férfiak, bánkódom Enkiduért!

Siratóasszony lettem,
gyászos hanggal az égre üvöltök;
csatabárd volt az oldalamon s halálos lándzsa,
pajzs volt előttem s biztos kard a kezemben!
Testemen ünnepi köntös – mit ér ma nekem!
Egy démon kerített hatalmába;

örömöm tiszta forrása kiapadt,
odavan barátom, odavan Enkidu!
Állatait keresve kinn jár a mezőkön,
elátkozza a szent asszonyt,
csábítóját pokolba kívánva
Samashoz, a Naphoz fohászkodik.
Palotámban kellene laknia s nem maradt!
Tarka szőnyegen pihenhetne s elrohant!
Hatalmas urak hódolnának néki,
százak és ezrek csókolgatnák lábát...
Egész népemmel fogom őt gyászoltatni!
Megszagगतott, porral hintett gyászruhákat hordjatok!
Oroszlánbőr ruhát öltök magamra
s úgy rohanok a messze mezőkre,
visszahozni őt!

Felemelt kézzel, árván állt Enkidu a mezőn,
elátkozva a vadászt Samashoz könyörögvén:
– Samas! Bosszuld meg a vadász átkozott gáztettét:
pusztítsd el javait s férfiúságát,
testét démonok gyötörjék szüntelenül,
lába nyomán kígyó tekeredjen!

Így ömlött szíve mélyéből a harag
s megátkozta a városi nőt is:

– Asszony, sorsodat én szabom meg ezentúl,
átkom lebegjen fejed felett!
Legyen az utca örökös lakásod,
falak sarkában dőlj pihenőre,
sebeiktől ellepve lábad nehezedjen,
mocskos koldusok, sorban utolsók
s kitaszítottak verjenek arcul!
Most éhezem s szomszúság epeszt;
fölkeltetted bennem a vágyat,

s elmenekültek tőlem az állatok!
Idegen lettem... legyél átkozott!
Városba csaltál... legyél átkozott!

Hallgatta szavát Samas, a parázsló,
tűző nap istene s leszólt a magasból:
– Enkidu! Enkidu! Mezők Párduca!
Miért átkozod el a szent asszonyt?
Istenek asztaláról adott neked enni
s ettél, melyben csak az isten részesedik,
bort ittál, melyben csak a király részesedik.

Ünnepi köntöst öltött pucér tested
s a nagyszerű Gilgamest barátoddá tette.

Örök barátok, testvérek lettetek,
balján pihenhetsz tarka szőnyegeken,
vele lakhatsz a ragyogó kövű palotában.
Lábadat csókolnák Uruk nagyjai,
a bástyás város lakói néked hódolnának,
most téged sirat, téged gyászol a nép,
megszaggatott, porral hintett gyászruhákat hordanak.
Gilgames oroszlánbőrt öltött magára
s föllelni téged, elhagyta a várost.

Így szólt Samas, a parázsló nap istene
s Enkidu szíve megnyugodott
urának, istenének színe előtt.
Távolban porfelhő kerekedett:
Samas fehér fényében
Gilgames jött, az oroszlánbőrű vitéz,
jött s ragyogott, mint az arany,
s Enkidu visszatért bástyás Urukba.

Új fájdalmak ragadták meg Enkidu szívét,
nehéz álom tört rá, riadtan panaszolta:
– Gyötrelmes álmot láttam barátom, Gilgames!

Üvöltött az ég, választ zengett a föld,
egy irtózatoss lénnel álltam szemben, egyedül;
éjfélete arca volt, szeme rám meredt,
olyan volt, mint a sivatag borzalmas kutya...
hátán hatalmas saskeselyű szárnyak,
lábán görbülő saskeselyű karmok.
Ekkor megnyílt előttem a föld,
betaszított a borzalmas szakadékba,
rajtam súlyosodott s én zuhantam,
testemet súlyos sziklának érezve...
Elváltoztatta alakomat, nem ismertem magamra:
karjaim helyén szárnyak rezegtek!

– Szállj alá a mélybe, a sötétség birodalmába,
szállj alá a mélybe, hol Irkalla honol!
Szállj alá, ahonnan nincsen visszatérés,
szállj alá, ahonnan nincs, nincs visszaút,
nincs kitérő jobbra, s nincs kitérő balra!
Lásd a hont, melynek lakói fényt nem látnak;
fényt nem látnak, ételük a föld pora,
fényt nem látnak, italuk a sűrű iszap,
fényt nem látnak, denevérként, bagolyként élnek,
fényt nem látnak, tollruhában reszket lelkük!
Beléptem hát mélyen a föld alá:
láttam, a földön koronák hevernek,
hajdani királyok görnyednek megalázva,
láttam nagyeszű papokat, ostoba szolgákat,
láttam prófétákat, láttam varázslókat,
láttam Irkallát is, Nergál feleségét;
előtte térdelt a föld írnoke,
táblát tartván kezében,
neveket vésett és olvasott neki.
Fölemelte fejét Irkalla úrnő,
fölemelte fejét és rám mutatott:
– Föld írnoke, ezt is véd be a többi közé!

Testvérem, Gilgames! Ez volt az álom!
Gilgames hallgatta s így szólt Enkiduhoz:
– Vedd a törödet és szenteld a halál rossz szellemének!
Íme, tükröt is adok hozzá, megtöri hatalmát.
Holnap áldozatot mutatunk be, barátom,
erejét vesszük a gonosz hatalmaknak.

Reggelre kelve Gilgames megnyitá
a szent templom, Eanna magas kapuit,
áldozott Anunak, az ég urának,
s áldozott Istárnak, a szerelem isteni asszonyának
mézzel s vajjal telt edényt helyezett el.

IV. TÁBLA

Szólt Samas, a napisten Gilgameshez:
– Készülj föl a harcra Humbaba ellen!
Humbaba az, ki a cédrusok őre;
vétkezett ellenem, menjetek s öljétek meg őt!
Ott visz az út föl az istenek hegyére...
vétkezett ellenem, menjetek s öljétek meg őt!

Hallotta Gilgames Samas parancsát,
s összehívta Uruk nemesseit:
– Samas, a parázsló nap istene
harcolni parancsol Humbaba ellen!
Béke legyen veletek és béke a néppel!

Felelt Gilgamesnek a legvénebb nemes:
– Samas mindig megóvta kegyeljét,
védő keze most se távolodjék el tőled!
Védő keze óvja bajtársadat is;
álljon örként oldaladon
és őrizze életedet, nagy király!

– Menjünk Éanna templomába, Risát anyához!
Menjünk Enkidu barátom a szent papnőhöz;
jövőbe lát ő, sorsunk ismerője,
áldását kérjük utunkra tőle!

Elhagyván a gyülekezés helyét,
ment a két hős a szent papnőhöz.
Hallgatta fiát Risát anya s így szólt:
– Samas kegyelme kísérjen utadon végig!

Belépett az ünneplő ruhák kamrájába
s szent díszbe öltözve tért vissza:
Testét fehér köntös borította végig,
mellén arany pajzs szikrázott, fején tiara ült,
kezében áldozati csészét tartott.
Vízrel hintette a földet s ment föl a toronyba,
s Anu szabad ege alatt
fölszállt az illatos tömjénfüst.
Áldozati magvakat szórt szét,
majd Samashoz fordult karjait égnek emelve:
– Miért adtál fiamnak szívet,
melynek nyugtalansága békét nem talál?
Ismét sorsába nyúltál, távoli útra készül,
Humbaba földje felé, hatalmas cédrusok közé.
Harcba indul, melyet nem ismer,
olyan úton jár, melyet sohasem taposott.
Ó Samas! Míg vissza nem tér,
míg a távoli cédrusokig nem ér,
míg Humbabát le nem teperi,
míg a vétket meg nem torolja,
míg a bénító rettegés el nem oszlik,
emlékezz fiamra s örködjél felette!
Mikor Aja, a te kedvesed után vágyakozol,
forduljon el tőled s emlékezz fiamra!
Vonja meg szerelmét szép hitvesed tőled,
amíg vissza nem tér Gilgames Urukba,
emlékezz fiamra s örködjél felette!

Így könyörgött a papnő a sugárzó istenhez
s kéklő felhőkbe emelkedett az áldozati füst.

Ő pedig lejött a toronyból s Enkiduhoz lépett:
– Enkidu! Enkidu! Második fiam!
Erős vagy, hatalmas erejű!
Védd, védd Gilgamest, állj mellette mindig!

Útnak eredtek, mentek észak felé...
Húsz mérföld után megtörték kenyerüket,
harminc mérföld után lepihentek;
ötven mérföldet jártak meg egy nap,
a harmadikon elérték a hegyhez.
Sövényfal kerítette védőn körbe a cédrusokat;
hatszor tizenkét láb magas,
kétszer tizenkét láb széles kapujában
félelmetes őr állt: Humbaba őre.
Testét hétrétegű köntös védte
hétszeres varázserővel,
kezében hatalmas fát lóbált dühöngve:
– Gyertek csak, gyertek, Nergál fiai,
legyetek prédái éhes keselyűknek!
De Samas, a napisten óvta a hősokeket;
s megszűnt a köntös hétszeres varázsa.
Feszülő izmukba Ninib ereje áradt
s fejét vették a kapuőrnek.

– Barátom, Gilgames, szólt Enkidu,
ne menjünk mélyebbre, sötét az erdő!
A bénaság kígyója kúszott tagjaimba;
lábam nehéz lett, tuskóként fogva tart,
karjaim nem érzem... oly gyöngye vagyok.

– Ne légy gyöngye, félénk és gyáva!
Humbaba vár végső viadalra!
Nem vertük le kapuja őrét?
Nem vagyunk jártasak a harcban?
Testvérem, föl az istenhegyre!

Gondolj Samasra s elhagy a félelem;
tested bénasága el fog tűnni nyomban,
rázd le gyöngeséged, állj talpra, barátom!
Velünk a napisten, ő vezérel minket!
Felejtsd el a gyászos, fekete halált!
Menjünk hát, óvatosan, szertefigyelve,
nehogy az Erős orozva törjön ránk...
Samas – ki az imént megvédett a harcban –,
a sugárzó isten oltalmazzon minket,
s nevünket magasztalják a föld népei, mind!

Csöndben megálltak, nézván az erdőt,
sudár cédrusait s a széles utat,
büszke járású Humbaba útját.
Méregették a fák égbefutó, sima törzsét
s illatot lehelő, fellegekbe vesző koronáját.
Istenek otthona ez, hol a csúcsra,
Irnini szentélyéhez visz föl az út
sötétlő mohaszőnyegek mentén, övezve
tövises bokrok s kígyózó indák sűrűjétől.

Kettős órája mentek már és ismét ugyanannyit,
mellük pihegett, homlokuk izzadt,
ám Humbaba sehol... csak a csönd, csak a mély csönd!
Sűrű éj szállt le a fák közt,
fönn csillagok égtek,
és Enkidu pihenni vágyott:
– Barátom, lássuk álmainkat is!...

Éjfélre járt s fölrezen Gilgames ekkor:
– Ébredj Enkidu barátom,
halld, milyen álmot küldtek isteneink!
Égbevesző csúcs meredt mielőttünk;
mennydörgő szikla indult meg odafönről,
s egy embert lapított szét iszonyú súlya...

mi pedig szétrebbsntünk, mint a mezei legyek,
s íme, Uruk előtt álltunk a nagy hadiúton.

– Lásd Gilgamesem – szólt Enkidu –,
jó álmot küldtek az istenek;
szikla indult meg odafönről
mennydörgő robájával dermesztve a szívet,
s láttad a harmadik ember tetemét...
Így fogjuk földre kényszeríteni
Humbabát, tetemét kivetjük a mezőre,
s hajnalban hazatérünk.

Tovább haladtak, hegynek fölfelé,
s harminc órányi út után
barlangot vájtak a földbe.
Kezét égnék emelve Gilgames
a fölhányt föld tetejére lépett
magvakat szórván a barlangba e szavakkal:
– Tárd ki világodat ó, hegy,
mutass álmokat, magasztos Isten!

Borzongató vihart jelezvén
hideg szél suhant át a fák között.
A két barát pihenni dőlt le,
meghajolva a vihar előtt,
mint a mezők gabonája a szélben:
jöjjön az álom, szóljon az isten!
És jött az éjfé, megszakadt Gilgames álma,
riadtan szólt a baráthoz:
– Mitől e riadalom bennem,
téged hallottalak-e vagy egy istent
lépkedni itt a sötétben?
Mitől oly béna testem?
Mert újra álom szállt le rám,
jaj, de az álom rettenetes volt!

Kiáltott az ég, választ üvöltött a föld,
odafönn villám villant, tűz lobogott,
majd zápor zuhogott...
eltűnt a fény, a tűz hamuvá lett.
Menjünk tovább a cédrusok között,
odafönn tanácsot tarthatunk!

Hallván az álmod, így szólott Enkidu:
– Jó a te álmod, örömet sugall,
vésteli lesz az a harc, de győzünk!

És mentek újra, újra csak tovább,
a csúcs felé, a cédrusok között,
a csúcs felé, hol szemkápráztató fehérben
Irnini tornya tündökölt.
Ám Enkidu megállt és széles lendülettel
vágta fejszéjét egy cédrus oldalába,
s a csattanásra morgó hang rezdült a sűrűben:
– Ki vágta fejszéjét e cédrusomba?!...
s oroszlán mancsait égnek emelve
föltűnt a szörny, már jött is Humbaba.
Testét ércpikkelyek borították,
fején bikaszarvak hegyesedtek,
lába keselyűkarmokban,
farka és hímtagja kígyófejben végződött.
Megszólalt ekkor Samas, a napisten:
– Ne féljetek, csak menjetek tovább!...
Nyolc orkánja zúdult le nyomban,
tikkasztó szelétől megtorpant a szörny,
szemére éjsötét homály borult,
de sértetlen maradt; a ráhajított dárdák
lepattanva heverték mind a földön,
és csapkodó mancsának foglya lett Enkidu.
Meglendült ekkor Gilgames csatabárdja
s a fejét vesztett törzs a földre hanyatlott.

Gátként feküdt az úton a nagy test,
fölémelték, vonszolták odább,
a lombok alá: legyen madarak étke!

Kopjára tűzve a bikaszarvú fej,
indultak tovább diadal mámorában,
clértek a csúcs közelébe,
ám Irnini hangja megálljt parancsolt:
– Ne tovább! Ne tovább! Már nincs több tennivalótok!
Urukba vezessen vissza az út,
a város vár titeket, itt nincs helyetek,
szent ez a hegy, csak az isteneké,
végzete annak az, ki arcukra tekint!

A két barát elindult visszaútra,
új veszélyek, oroszlánok felé,
s legyőzve őket, gyilkos harc után,
holdtöltekor ott álltak Uruk falainál.

Fegyvereit letisztogatta a király,
hús víztől felüdült testén
szennyes ruháját tisztára cserélte,
palástot öltött, derekát átövezte,
fejét tiarájával ékesítette.
Szép volt a hős, elnézte őt Istár
s forró szavakkal csalogatta:
– Jöjj király, légy a szeretőm,
kívánom a te magvadat,
óh, ajándékozd azt nekem!
Legyél a férjem s én leszek asszonyod!
Kocsidat fölszerszámozom
aranyból, drága kövekből
s elébe pompás lovakat fogunk.
Jöjj cédrus illatú házamba:
minden király a lábadat csókolgatja,
porba hullanak előtted a föld nagyjai!
Bármit kívánhat a szíved,
eléd tárják mind a hegyek és a völgyek,
neked sokasodik az állatállomány,
hármás ikreket ellenek a kecskék,
kincsektől roskadozva térnek meg öszvéreid,
harci kocsidon senki se érhet utol.

Gilgames ekkor száját szóra nyitotta:
– Mit hiányolsz? Mit adhatnék neked?
Nincs isteni életed? Nincs isteni italod?
Megtévesztő a köntös, mely téged takar,
átlátni rajta, ravaszságod nem csal a tűzbe;
forró az ostromod, de a szíved,
e titokzatos kapu fagyos szelet bocsát...
Palota vagy, mely rádől az erőkre,
elefánt, mely nyergét leveti,
balsors, mely a fáklyavivőt elemészti,
lyukas víztömlő, mely hordozóját elárasztja,
mésző, melyről ledől a város fala,
szűk szandál, mely gyöttri hordozóját... ez vagy te!
Szeretett pásztorod hová lett?
Tetteidet most mind földidézem!...
Tammúznak, fiatal szeretődnek
mély gyász keseríti a szívét...
Szeretted a tarkatollú pásztormadarat is,
ám verted őt és szárnyait letörted
s folyvást kiáltoz most: – Ó jaj, a szárnyaim!...
Mert erőtlől duzzadt a teste,
kellett neked az oroszlán is,
de hétszer s újra hétszer vermet ástál neki...
Szeretted harci paripádat is
és ostorral, korbáccsal jutalmaztad őt...
Megnyerted a pásztort is magadnak,
szórta eléd az áldozati magvakat
és gidát vágott naponta néked,
s te pálcáddal farkassá bővöléd!
Most ifjú bojtárjai űzik őt
és szörzetét saját kutyái tépdesik...
Végül szemet vetettél Isullánura is,
a mennyei kertészre, ki datolyát hozott neked
s virágaitól roskadt asztalod,
bővülő szavakkal szőltottad őt:

– Gyere Isullánu, nyújtsd ki kezedet,
kóstoljál vélem édes gyümölcsöket!
Ám a kertész bajt szimatolva felelt:
– Istennő, mit kívánsz tőlem?
Nem süttött-e nekem bőségesen az anyám,
hogy kerülhessem az ételt, a vést okozót,
amely tövissé és bojtörjänné válik?!

Hallván ezt, haragodban őt is
pálcáddal féreggé varázsoltad,
lakhelye lett a mocsár, ahonnan
már nem jön fel soha többé...
Most az én szívemért epekedsz,
hogy később majd megalázhass!

Hallván Gilgamest, Istár dühödt panaszával
fölszállt Anuhoz, isteni apjához az égbe
s Antumhoz, az istenanyához:
– Átok súlyt engem, megszegyenültem,
megsértett engem Gilgames!

Szóra nyitotta száját Anu isten,
így szólt a magasztos Istárhoz:
– Kihívtad Gilgames szerelmét,
ám ő szemedre vetette bűneidet...
Nem haragítottad meg a királyt,
nem gúnyolódtál vele annak előtte?

És újra szólt Istár Anuhoz:
– Teremts égi bikát és küldjed a földre;
ha nem hallgatsz kérésemre,
széthúszom az alvilág kapuját,
kiszabadítom démonait,
s elárasztván az élőket,
seregestől jönnek föl a holtak!

– Gondold meg, leányom – szólt az isten –,
ha engeded megtorló vágyaidnak,
hét sovány esztendő következik!
Gyűjtöttél gabonát a csűrökbe, elegendőt,
bőséggel takarmányt az állatoknak?
– Atyám! Tele gabonával a tárház,
a takarmány is elegendő,
elég az élelem embernek, állatnak,
csak küldjed az égi bikát,
bőgését hallani vágyom!

Engedve Istár gyűlöletének,
leküldte Anu az égi bikát.
Földeken, vetéseken pusztítva gázolt keresztül,
tüzet okádó leheletével
árkokat nyitott Uruk falai előtt.
Száz férfi zuhant bele az elsőbe,
a második kétszázat nyelt el,
a harmadikba háromszáz veszett.

Rátámadt ekkor Enkidu
szarvánál megragadva, ám az állat
fújtatva, forgolódva lerázta őt,
de Enkidu újult rohamra indult,
farkánál fogva lecövekelte
s hős Gilgames kezéből ekkor
halálos lándzsa fúrta át,
a nagy test hörögve elzuhant.
Felujjongott a két barát:
– Megöltük az égi bikát,
dicsőség nekünk, jó híre messzire száll!

Legyőzve már az égi bikát,
feje leválasztva nyakszirtje és szarvai között,
zajló szívüket lecsendesítve

leborultak Samas, a napisten előtt.
Fölemelkedve tovahaladtak,
ott álltak már Uruk kapujában;
Istár várta őket a városfal tetején,
gyásztáncot járva átkokat kiáltott alá:
– Jaj neked, Gilgames, háromszor is jaj!
Pusztulás legyen a sorsod,
mert ismét dacoltál velem,
megölted az égi bikát!

Így szórta átkait az isteni úrnő,
hallgatván szavait Enkidu
kitépte a bika hímtagját
s az istennő arcába vágta:
– Csak el tudnálak kapni,
a beleit akasztanám nyakadba!

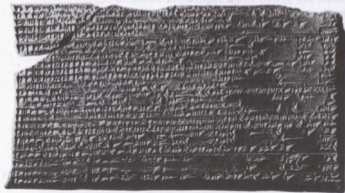
Összegyűjtve szentélye papnőit, leányait,
a szerelem valamennyi asszonyát,
Istár fennhangon panaszkodott,
és siratták, siratták a mennyei állat vesztét.

Jöttek mesterei, kézművesei is
Gilgames városának,
álmélgodtak a hatalmas szarvakon;
súlyosak, mint harminc mina lazúrkő,
két ujjnyi vastagságú a burkuk,
s két mérő olaj fér beléjük.
Ennyit áldozott Gilgames
istenének, Lugalbandának,
s a védelmező isten szentélyében
a trónuson hagyta a szarvakat.

Megmosták kezüket az Eufrátesz vizében,
átlovagoltak Uruk utcáin,
ámulva nézte őket a nép
és zengett a királyi kórus:
– Ki szép a férfiak között?
Ki hatalmas a férfiak között?
Gilgames szép a férfiak között,
Enkidu hatalmas a férfiak között.

Fuvolás örömnünnep után,
elnyúlva az éjjeli szálláson,
álomba merültek a hősök,
ám felriad Enkidu:

– Halljad barátom, mit jósol az álom!

VII. TÁBLA

Mit határoztak a nagy istenek?
Miért törnek vesztetre, Gilgames barátom?!
Különös álmot láttam, vészjósló vége volt!
Egy sas ragadott meg vaskarmaival;
két kettős órája szálltunk fölfelé
és szólt hozzám: – Nézz le a földre! Milyennek látszik?
Tekints a tengerre! Milyennek tűnik?
És a föld egy kertnek látszott,
a tenger pedig egy kertész öntöző kútjának.

Ismét két kettős órája röptünk fölfelé
és újra szólt a sas:
–Tekints a földre! Milyennek tűnik?
És a föld egy tál kásának látszott,
a tenger pedig egy vizeskancsónak.

Újabb két kettős óra telt el,
röptünk egyre följebb...
szétnyíltak ekkor a karmai:
süvítve zuhantam visszafelé
s összezúzódva csapódtam a földbe!
Íme az álom! Félelem,
lázás didergés rázott föl belőle.

Hallgatta Gilgames Enkidu szavait:
tekintete elsötétedett,
szólásra emelte hangját
barátjának ezeket mondván:
– Jaj neked, Enkidu! Egy gonosz szellem
ragad meg téged karmaival;
vesztetre törnek az istenek!
Feküdj le, homlokod láztól forró!

Lefeküdt Enkidu, a barát;
egy démon ereszkedett rá:
a háznak gonosz szelleme állt feje mögé.
Egy ajtóhoz beszélt,
mint élő emberhez szokás:

– Ligetek ajtaja, cédrushegy kapuja!
Hol van a te értelmed?
Negyven hosszú órán át rohantam,
míg fádat kiválasztottam,
míg magas cédrusodat megláthattam;
Te valódi fából vagy!
Mérhetetlen magas és széles,
kemény sziklaverettel,
szépen ívelt homlokzattal.
Nippur királya építtetett.
Ó ha tudom, gyönyörű kapu, hogy
szépséged vesztet okozza,
fejszém emelem rád és
szétzúzlak ezernyi darabra!

Nem hallgatta tovább,
hangos panaszra jajdult Gilgames:
– Enkidu, Enkidu! Ki pusztaságokon át és
hegyeken keresztül bolyongtál velem
hordozva fele viszontagságot,

beteljesedik barátom, az álom!
Ki formálhatná át a sorsát;
amelyik napon látja az álmot,
megkezdődik a végzet!

Betegen fekszik a barát
szőnyegheverőn napok óta;
fogva tartja a láz örülete.
Fekszik a harmadik és negyedik
napon is és egyre alszik.
Elmúlt az ötödik nap s a hatodik,
el a hetedik s a nyolcadik is
s nem tud szabadulni!
Eltelt a kilencedik, tizedik,
csak fájdalommal növekedik.
Mikor eljött a tizenkettedik nap,
fölrázta végre a láz:
búcsúzni, szólni kellett:

– Elátkozott az örök élet vizének ura,
nem harc hevében esem el,
hírnév, dicsőség nélkül ér a halál!

VIII. TÁBLA

Fények csillantak,
hajnali derengés ideje volt.
Gilgames fölemelkedett,
odalépett a beteg társ fekhelyéhez.
Csöndesen feküdt már Enkidu, mellkasa
nesztelenül emelkedett, süllyedt föl-alá,
szájából halkan sugárzott ki a lélek.

– Enkidu barátom, én ifjú testvérem!
Hová lett az erőd, hangod hová tűnt el?
Hol van az én Enkidum?
Erős voltál, mint az oroszlán, mint a vadkan;
sebes futású, mint a gazella.
Fivérként szerettelek téged,
nagygyá lettél a fejedelmek között is,
Uruk valamennyi szép asszonya
téged szeretett.
Együtt mentünk a cédrusok közé,
éjjel-nappal ott voltál velem;
békétlen Urukban fölmutatni
Humbaba fejét, te hoztad velem el.
Szörnyetegüktől megszabadított
hegyi népek áldanak minket örökké.
Mi ütöttük le a horkantó égi kant...

Talán ormányának mérges lehelete
döntött halálos nyavalyába?
Tán mégsem helyeselték nagy isteneink
Istár elleni bűsz haragunkat,
s hogy megölni merészeltük az égi bikát?

Kettős órája állt már
hallgatagon az ágya mellett
távolba révedezve. Lenézett Enkidura,
csöndben feküdt, aludt a barát.
– Fiatal éveim hűséges barátja
fekszik most itt, a tág mezők hőse:
aki elszánt volt megmászni az istenek hegyét,
aki nem félt megragadni, leütni az égi kant,
aki Humbabára tört, a cédrusok sugárzó urára...
mélységeibe miféle álmom húzta le?
Arca sötét lett, szeme homályos,
fől nem nyitja többé!

Lehajolt a testhez, megérintve a szívét:
hideg volt már és mozdulatlan.
Mintha asszony lenne,
takarót hozott rá gyöngéd mozdulatokkal.
Hangját oroszlánként emelve panaszra,
üvöltött, mind dárdavert sebtől a vad,
haját tépdesve szaggatta ruháit,
szórta magára az utca porát.
Fölfénylett megint a hajnal,
Gilgames új panaszba kezdett:
Hat nap, hat éjszaka siratta Enkidut,
pirosodott már a hetedik hajnal is,
s ott feküdt még a test temetetlenül.
Rászánta végre magát, hetednapon
elhantolta barátját.

Kirohant, menekült, háta mögött hagyván Urukot,
tovább kesergett egyedül a sztyeppén.

– Nem válok-e én is olyanná,
ha halnom kell, mint Enkidu lett?
Szívemben a gyötrelem fájdalma fészkel,
halálfélelem nyugtalanít,
űz, hajszol, futásra késztet a rettegés.

Szembe találta magát a vadásszal,
aki csapdát ás az oroszlánnak,
meglátván urát, szánakozó szavakkal
szólította meg őt:

– Hatalmas úr!

Te, aki leütötte a cédrusok szörnyét,
leverted Humbabát, az erdő zsarnokát,
ledöntötte a hatalmas bikát,
le az égisten küldte vadat,
aki puszta kézzel ragadod meg
a mezők oroszlánját –,
most sápadt és beesett az orcád,
tekinteted elborult, termeted megtört.

Miért e hangos panasz szívedben?

Olyan vagy, mint a távoli hegyek vándora:

orcádat szél és zápor veri,

déli nap heve égeti. – Miért?

Hová sietsz oly nyugtalanul?

– Enkidu barátom, a sztyeppék ura,
aki úgy tartozott hozzám, mint a hátasló,
akivel fölhágtam az istenoromra,
aki velem együtt ragadta meg az égi bikát,
akivel Humbabát öltem meg a cédrushegyen,
akivel hegyszakadékok mélyén
oroszlánra vadásztam,
aki minden veszedelemben osztozott velem;

áldozata lett az emberi sorsnak!
Hat napon és hat éjszakán át sirattam őt,
hat napon át hagytam temetetlenül!
Az ő sorsa súlyosodik most rajtam,
ez űzött most el idáig,
ezért keresem, űzöm a messzeséget.
Hogyan tudhatnám ezt magamba zárni,
hogyan lehet ezt kikiáltani?
Enkidut, a barátot leteperte a halál;
akit szerettem, a föld porává lett!
Nem kell-é nekem is
egykor nyugovóra térnem,
hogy föl ne keljek többé
egy örökkévalóságon át?!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IX. TÁBLA

Kimenekült a városból:

keseregve, jajongva rohant a mezőn.

– Nem kell-é nekem is ugyanúgy
halálba mennem, mint Enkidunak kellett?

Szívemben fájdalom sajog,

halálfélelem lepett meg;

ez űz tova most, ezért rohanok egyre.

Hozzá, aki örök életet nyert,

Utnapistimhez sietek,

hozzá rohanok, őt keresem.

Éjszaka van, elértem a határhegyeket,

oroszlánokat látok és rettegek.

Hozzád könyörgök hold istene, Szin,

téged keresnek imáim, Nergál:

Ti őriztétek meg életemet!

Holtfáradtan dőlt pihenőre,

álmot hozott az éjszaka ismét:

Oroszlánkölők játszadozott előtte;

örült, szerette életét.

Fejszét emelt ekkor Gilgames,

másik kezébe kardját ragadta

s íme, hegyes szikla vágódott közéjük,

hajítódárdaként csapott le,
és kettéhasította a földet!
Alázuhant a tátongó szakadékba!

Álmából fölijedvén tovább vándorolt.
Pirkadatra magas hegység állta el útját:
Masu hegye. Kettős csúcsa az eget tartja;
közöttük a völgyben napkapu látszik,
Samas kél útra innen hajnalonként.
Skorpió emberpár őrzi a hegykaput:
deréktől fölfelé embertestet látni,
skorpió altestük alvilágig nyúlik.
Hátborzongatóak, szörnyűségesek,
tekintetük a halált hirdeti:
szemrebbenésüktől is szakadékok nyílnak,
hegyek hanyatlanak alá.

Fölnézett rájuk dülledt szemekkel,
lábai gyökeret vertek, nem vitték tovább.
Arcán az iszonyat gyötrelme,
keze szívére tapasztva,
alázattal a földig hajolt.

– Nézd a férfit, aki felénk közeleg!
Teste hasonlatos az istenekéhez.
Szemügyre vette őt a skorpióasszony is:

– Kétharmadban isten, egyharmadban ember.

Megszólította ekkor a skorpióember
Gilgamest, az istenek barátját:

– Nagy út kerülhetett mögéd,
különös vándor, mfg ide jutottál!
A gyötrelmes hegyeken, mondd,

miképpen hatoltál keresztül?
Vándorlásaid határkövénel állsz,
ismerni vágyom útjaidat,
s tudni akarom célodat is!

Felelt Gilgames a skorpióembernek:

– A barátért szenvedek én:
Enkiduért, a mezők párducáért.
Utolérte őt az emberi végzet!
Reszketek most, menekülve a halál elől
ezért rohantam idáig
keresztül a sivatagokon, mezőkön, hegyeken át!
Az ő sorsa rajtam súlyosodik;
a barát, akit szerettem, porrá vált;
Enkidu, akinek szívem örült, agyaggal rokon!
Ezért futottam országokon keresztül,
ezért hágtam át hegyeken,
ez üldözött idáig engem!
Őt keresem, távoli ősómet;
akinek neve: Az Élet Napja Távoli.
Aki ott él az örök isteni körben,
aki kereste és megtalálta az életet!
Tőle akarok hallani én
titkáról mulandóságnak s örök életnek!

Látván szomorúságát a skorpió-férfi
száját feleletre nyitotta:

– Nem volt még soha ember, aki
rátévedett volna titkos ösvényére a hegynek;
nem akadt még senki soha, aki
utat vert volna keresztül a hegyen.
Rejtett sziklabarlangot őriz
Masu teste: az istenek hegye;

hossza kétszer tizenkét órányi gyalogút.
Sűrű sötétség feketéllik ott,
parányi fény se pislog,
Napkelet felé vezet az út,
napnyugatnak tart visszafelé.
Mi őrizzük e sötét alagút kapuját.
Túl a hegy mögött tenger terül el:
körülszegi e földi világot.
Partján ember még sohasem járt;
az alagúton át senki sem jutott!
Ott, a nap kapuja mögött,
ott lakik a te őőd; távol az ár
torkolatánál honol Utnapistim:
túlsó partján a halál vizének,
és nincs olyan hajó semmiféle,
amely odavihetne téged!

Megértette Gilgames az óriás szavait
s alázatos szavakkal kérlelgette őt:

– Fájdalommal teljes az én utam,
szenvedés és bánat az én osztályrészem!
Siralom és panasz töltse bé napjaimat?
Engedj behatolnom a hegy mélyébe;
hogy Utnapistimre találhassak,
hogy megismerhessem én is általa
az életet, amelyre régen rátalált!
Engedj tovább menekülnöm végzetem elől!

– Bátor vagy és hatalmas erejű.
Eredj csak tovább, Gilgames;
legyen erőd és bátorságod végig az úton!
Masu csúcsai magasabbak
a földkerekség minden hegyénél.
Mélyében sötét alagút vezet keresztül;

legyen az utad baj nélküli,
juss a végére sértetlenül!
S amelyet mi őrzünk, nyílják meg előtted,
táruljon meg a hegyek napkapuja!

Elhangoztak a skorpió-férfi szavai
s követvén azok értelmét,
Gilgames ismét útnakeredt.
Arccal napkeletnek fordult
s két óra hosszat ment tovább,
előtte tátongott a föld fekete hasadéka.
Sötét testében kihalt a fény;
nem látta Gilgames, mi tárult előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?

Három kettős órája ment már,
az éjszaka fekete testté sűrűsödött:
nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Négy kettős órányit haladt már...
Szikrányi fény után kutatott szeme.
Nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Öt kettős órányit vándorolt már...
hegysúlyával borult reá a csend.
Nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Hat kettős órán át bandukolt már...
csak menni kellett, egyre csak tovább;
nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Hét kettős óra telt el...
megtapogatta nyirkos homlokát;
nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?

Nyolc kettős óra múltán
ordítva törte meg a csendet;
nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Kilencszer két órát botorkált...
gyenge fuvallat érte;
nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Tíz kettős óra után
lába megroggyant, gerince megtört;
nem látta Gilgames, mi fekszik előtte,
nem sejtette azt sem, mi lehet mögötte?
Tizenegy kettős órája botorkált már...
a sötétség enyhült, a távolban szürkület derengett.
Tizenkét kettős óra után
széttáruultak a falak, fényözönben fürdött az arca!
Kert pompázott előtte – látta –, az istenek kertje;
futásnak eredt...

Bámulatos látvány: az ágakon
nehéz fürtökben rubin gyümölcsök csüngnek;
csodálatos drágakövek ékesítik a fákat,
kíváncsok gyümölcsökben gyönyörködik a szem:
csábítón, aranyos fényben szikrázik a kert!

Fölemelte kezét Gilgames, ég felé nyújtva,
s ilyen szavakkal szólt Samashoz,
a sugárzó napistenhez:

– Mögöttem a hosszú és kínnal teli út!
Letepertem a vadon állatait,
lenyúzott bőrükbe kellett öltöznöm,
nyers húsuk volt az eledelem!
Bebocsátást nyertem Masu kapuján;
megjárhattam az utat is

a sötétség borzalmain keresztül!
Elöttem az istenek kertje fekszik,
mögöttem a széles tenger.
Isten! Jelöld meg nekem az utat,
mely a távoli Utnapistimhez vezet!
Mutasd meg nekem a hajóst,
aki biztosan átvezet az élet tengerén,
az élet tengerén és a halál vizén,
hogy megtaláljam végre az életet!

Samas meghallgatta őt,
s gondba borult arccal válaszolt neki:

– Hová futsz, Gilgames? Az életet
hiába keresed, meg nem találhatod!

Fölnézett Gilgames a hatalmas istenre
és szólt hozzá ismét:

– Végtelen mezőkön hatoltam keresztül,
én voltam az utak nyomorúságos idegenje;
egyik csillag a másik után hullott alá, s én
hosszú éveken keresztül feküdtem
éjszakákon át a puszta földön;
Masu sötét alagútjában
sem nap, sem hold, sem a csillagok
nem világítottak nekem!
Engedd meg az én szemeimnek,
hogyan nézhessenek téged, ó Nap;
hogyan láthassák lényed világosságát!
Szétfoszlott és távoli már a sötétség,
a fény teljessé övez ismét!
Nézhetett valaha halandó a Nap szemébe?
Nem lehet, hogy ne kutathassam tovább,
nem lehet, hogy ne találhassam meg

én is egyszer az örök életet!

Megértette Samas a panaszkodót
és így igazította útba:

– Menj Sziduri-Szabituhoz! Bölcs asszony ő.
Keresd a kapu mögött!
Ott lakik az istenkert bejáratánál:
örök őrizője a csodafáknak.
Menj a kerthez, amely előtted fekszik:
ott tudod meg, melyik az út,
a távoli Utnapistimhez vezető!

Hallván ezeket Gilgames, útnakeredt.
Előtte terült el az istenek kertje;
bámulta a remekszép cédrusokat:
drágakövektől fénylett valamennyi!
A fák alatt tengernyi a zöld smaragd:
drágakő terem ott tövis és bojtörján helyett!
A gyümölcsfa termése csupa zafír!

Lépteit fékezve megállt lassan a kapu előtt.

X. TÁBLA

Üldögélt magában Sziduri-Szabitu
– kapuőre az isteni kertnek –,
ott ült ő, partján a magány vizének.
Derekát feszülő öve fogta;
köntöse hosszan a földre simult.
Látta, a pusztai ember
keresve rohan föl-alá;
fölleli majd s kapuját veszi célba.
Vadállatok bőre fedi be combig;
félelmes alakú, isteni testű.
Fájdalmakat hordoz szívében,
hosszú utak vándorának látszik.

Szabitu a távolba nézett,
önmagában beszélt
s tanácsot tartva szívében, így szólt:
– Itt jön valaki,
aki az istenek kertjébe akar behatolni...
hová törekszik ostromló lépteivel?
Elszánta magát erővel behatolni;
karja magasba lendült:
fejserdjét a kapura fektette.

És szólt ekkor Gilgames Szabituhoz, az őrhöz:

– Mit láttál, Szabitu, hogy
bejáratod zárva találom?
Mit láttál, Szabitu, hogy
kapud elrekeszelve találtam?
Fáját szétzúzom, reteszét leverem!

Megnyitá ekkor kapuját az isteni
pohárnoknő, Sziduri-Szabitu:

– Orcád mitől oly beesett,
honnan a sok ránc homlokodon?
Lelkedben miért e bánat,
termeted mitől oly megtört?
Szívedben fájdalom honol;
látszik, hosszú utak vándora vagy.
Homlokodon viharok nyoma
s dél perzselő tüze sejlik;
mi hajszolt ide, mondd, a sivatagon át,
keresztül a távoli sztyeppén?

– Hogyne volna beesett az orcám,
homlokom ráncoktól teleszabdalt!
Hogyne volna bánattól súlyos a lelkem,
termetem megtört!
Hogyne lakoznék szívemben fájdalom,
hogyne hasonlítanék távoli utak
hajszolt vándorához!
Hogyne volna homlokom
szélviharoktól gyötrött,
naptól égetett;
orcám dél tűzétől perzselt!
Hogyne siettem volna sivatagon át,
keresztül a távoli sztyeppén!

Ifjú fivérem, a sztyeppe ura,
Enkidu, a barát, a semmitől meg nem riadó,
aki ott járt velem a cédrusok hegyén,
s megküzdött varázserejű Humbabával;
akivel hegyszakadékokban birkóztunk oroszlánokkal;
aki töredelmeimben osztozott velem;
Enkidu, akit szerettem – nagyon is szerettem:
az emberi végzet áldozata!

Sirattam őt hat napon és hat éjjelen át
testét temetetlenül hagyva,
fennem jajongtam, bizakodva mégis:
fölveri tán zokogásom!
Ott feküdt hetedik napja,
ott hevert hetedik éjszaka már,
s testében rajzani kezdtek a férgek!
Ezért keresem az életet én,
az életet, amely nincs már soha többé!
Ezért jártam a sztyeppét, ezért
kóboroltam, mint a vadon üldözött rablója!
Az ő sorsa nehezedik rám.
Hogyan titkolhatom,
hogyan kiálthatom ki?
A barát, akit szerettem, agyaggá lett,
nem több már, mint a föld pora, ő sem!
Nem kell-é egykor nekem is nyugovóra térnem,
és föl nem kelhetek immár
egy örökkévalóságon át?!

Nem nézhetek úgy rád, Sziduri-Szabitu,
hogy ne látnám a rettegett halált!
– Hová rohansz, Gilgames, hova igyekszel?
Az életet, melyet keresel, meg nem találod.
Mikor az istenek embert alkottak,
a halált rendelték neki,
az öröklétet maguknál tartották.

Ezért hát, Gilgames, egyél és igyál,
töltekezz, éjjel-nappal csak vigadozzál,
minden napod legyen új örömmünnepl!
Kísérjen hárfa- és furulyaszó,
élvezd a tánc örömet.
Ölts magadra tiszta ruhákat;
testedet friss vízbe merítsed,
mosd meg fejedet s balzsammal kenekedjél,
örvendezz gyermekeidnek,
amíg még kezedet fogják!
Örvendj az asszonyok karjai közt!
Térj vissza bástyás Urukba,
hol ünnepelt hős és király lehetsz!

Szólt ekkor Szabituhoz a vándor:

– Elég, Szabitu!

Mutasd meg nekem az utat,
az Utnapistimhez vezetőt!
Adj útmutatást, Szabitu, mondd,
hogyan juthatok el hát hozzá?
Áthatolok, ha lehetséges, a tengeren is –
s ha legyőzne a tenger,
ismét sztyeppéken futok, bolyongok tovább!

– Nem volt itt soha még gázló,
amelyen emberi lény elérte volna
szerencsésen a túlsó partot.
Csak Samas, a hős kel át naponta a vízen –
de ki juthat át a napisten után?
Nehéz az átkelés, gyötrelmes az út odáig!
Átkínlódni az élet tengerén,
s eljutni a halál fekete vizéig.
Hol akarsz hát átjutni?

Mélységes a halál tengere,
ott terül el a túlvilág előtt;
elvergődve odáig, mit akarsz tenni akkor?
De lásd, itt van Ur-Sanabi,
Utnapistim hajósa. Lent lakik,
ahol a sziklatömbök fekszenek.
Éppen az erdőbe ment,
zöltséget, bogyókat szedeget magának.
Keresd fel őt, s ha lehetséges, vele hajózz át,
s ha nincs út számodra, térj haza békén!

Hallván Gilgames Szabitu tanácsát,
fejszóját ismét övébe helyezte,
s megint csak útnak eredt
célba véve a partot.
Mint hajítódárda, becsapódott
ekkor a kert kapuja, s mögötte maradt
Sziduri, az isteni pohárnoknő.
Lent, a távoli öbölben
hajót ringattak a hullámok,
Utnapistim hajóját.

Szeme a kormányos után kutatott;
hol járhat, merre lehet, aki bizton
átviheti a tengeren, át a halál vizén?

A partra leérve fékezte menését,
tétován lépdelve tovább:
megvan a hajó, de hajósa sehol!
Néhány kövekkel teli láda csupán...
Az erdő felé fordult harsányan kiabálva:
– Hajós, téged kereslek!
Jöjj át velem a tengeren,
hajózzunk át a halál vizein!
Hasztalan kiabált így,

válaszra remegve várva,
lerohant újra a partra, ott, hol a ládák
hevertek, dühében szétverte valamennyit.
...És vissza megint a fák közé,
meglátván végre Ur-Sanabit!
És szólt ekkor a hajós:

– Nevezd meg magadat nekem,
miként szólítsalak én,
Ur-Sanabi, hajósa a Távoli Bölcsnek!
– Gilgames a nevem,
Anu hegyekkel teli földje fekszik mögöttem.
Hosszú utat tettem meg, Samas útját,
s most végre láthatlak téged, Ur-Sanabi!
Távoli ősiömet keresem én,
vezérelj hozzá, mutasd meg, merre találok!
– Orcád mitől oly beesett,
honnan a sok ránc homlokodon?
Lelkedben miért e bánat,
termeted mitől oly megtört?
Szívedben fájdalom honol,
látszik, hosszú utak vándora vagy.
Homlokodon viharok nyoma
s dél perzselő tüze sejlik.
Mi hajszolt ide, mondd, a sivatagon át,
keresztül a távoli sztyeppén?
– Hogyne volna beesett az orcám,
homlokom ráncoktól teleszabdalt!
Hogyne volna bánattól súlyos a lelkem,
termetem megtört!
Hogyne lakoznék szívemben fájdalom,
hogyne hasonlítanék távoli utak
hajszolt vándorához!
Hogyne volna homlokom
szélviharoktól gyötrött,

naptól égetett;
orcám dél tűzétől perzselt!

Hogyne siettem volna sivatagon át,
keresztül a távoli sztyeppén!
Ifjú fivérem, a mezők ura,
Enkidu, a barát, a semmitől meg nem riadó,
aki ott járt velem a cédrusok hegyén,
megküzdött varázserejű Humbabával,
akivel hegyszakadékokban
szakállas oroszlánokkal birkóztunk,
aki töredelmeimben osztozott velem,
Enkidu, akit szerettem – nagyon is szerettem,
az emberi végzet áldozata lett!

Sirattam őt hat napon és hat éjjelen át,
testét temetetlenül hagyva,
fennen jajongtam, bizakodva mégis:
fölveri tán zokogásom!
Ott feküdt hetedik napja,
ott hevert hetedik éjszaka már,
s testében rajzani kezdtek a férgek!
Ezért keresem az életet én,
az életet, amely nincs már soha többé!
Ezért jártam a sztyeppét, ezért
kóboroltam, mint a vadon üldözött rablója!
Az ő sorsa nehezedik rám.
Hogyan titkolhatnám el,
hogyan kiálthatom ki?
A barát, akit szerettem, agyaggá lett,
nem több már, mint a föld pora, ő sem!
Nem kell-é egykor nekem is nyugovóra térnem,
hogy föl ne kelhessek immár
egy örökkévalóságon át?!

Szólj hát, Ur-Sanabi,
hogyan juthatnék Utnapistim elé,
irányíts, hogyan érhetném őt el?
Hol a titkos ösvény, mutasd meg nekem!
Áthatolok a tengeren is,
s ha nem bírom erővel,
újra a pusztákon bolyongok tétován!

– A kezeid zúzták szét
szerencsés partraszállásodat:
töröttek a kővel teli ládák.
Nem juthatsz át a halál vizén,
magad hiúsítottad meg a reményt:
erőtlenek a varázstáblák, nem tudlak
átvinni az élet szigetére!
Ám vedd azért bárdodat, kerekedj föl,
íme, közelben az erdő,
dönts ki százhusz hatalmas törzset,
hegyezd ki valamennyit,
s hordd le a partra!

Hallván Gilgames, vette a bárdot,
elsietett a vadonba, ahol
karcsú, sudár fákat döntött le a földre;
százhusz tolórudat faragott
lehántva, kihegyezve,
hatvan singnyire szabva.
Megrakván a hajót a rudakkal,
vízre tették s beszálltak maguk is.
Másfél hónapnyi úton három nap alatt
elérték a halál sötétlő vizeit.

– Négy futamnyi széles e gyűrű
s közepében ott a sziget, oda mennénk,
szólt Ur-Sanabi, de vigyázz, kezeidre

egy cseppje se hulljon e víznek!
Vedd a tolórudakat... szúrd le az elsőt,
most jön a második és sorban a többi!...

Elnéz a távolba, magában beszél,
szívében tanácskozik Utnapistim, a Bölcs:
– Hová lettek a kőládák?
Ki jön ott a hajón ide, hozzám?
Nem lehet ember az, aki ott közeleg!
Elréved a szem: egy férfi lenne?
Csak nézek, nézek: nem istent látok?
Arcában arcomra ismerek,
utolsó rúddal most csákyázza a tengert...

Ott álltak szemközt a parton:
– Ki vagy? – szólalt meg a Bölcs –
mondd a neved, hős utazó
s honnan jöttél ide, hozzám?

– Gilgames áll teelőtted, aki
messzi világból jött ide, hozzád,
hosszú utat tett meg, Samas útját,
mert látni kívánta azt, aki már
örök életét élheti itt, eme földön.

Nézte a Bölcs a szomorú vándort:
– Orcád mitől oly beesett,
honnan a sok ránc homlokodon?
Lelkedben miért e bánat,
termeted mitől oly megtört?
Szívedben fájdalom honol;
látszik, hosszú utak vándora vagy.
Testedre oroszlánbőrt húztál,
homlokodon viharok nyoma
s dél perzselő tüze sejlik;

mi hajszott ide, mondd, a sivatagon át,
keresztül a távoli sztyeppén?

– Hogyne volna beesett az orcám,
homlokom ráncoktól teleszabdalt!
Hogyne volna bánattól súlyos a lelkem,
termetem megtört!
Hogyne lakoznék szívemben fájdalom,
hogyne hasonlítanék távoli utak
hajszott vándorához!
Hogyne volna homlokom
szélviharoktól gyötört, naptól égetett;
orcám dél tüzétől perzsel!
Oroszlánbőrt öltve magamra
hogyne siettem volna sivatagon át,
keresztül a távoli sztyeppén;
ifjú fivérem, a puszta párduca,
Enkidu, a barát, a semmitől meg nem riadó,
aki ott járt velem a cédrusok hegyén,
s megküzdött varázserejű Humbabával,
akivel hegyszakadékokban birkóztunk oroszlánokkal,
megöltük az égi bikát,
aki töredelmeimben osztozott velem,
Enkidu, akit szerettem,
az emberi végzet áldozata!

Sirattam őt hat napon és hat éjjelen át,
testét temetetlenül hagyva,
fennen jajongtam, bizakodva mégis:
fölveri tán zokogásom!
Ott feküdt hetedik napja,
ott hevert hetedik éjszaka már,
s testében rajzani kezdtek a férgek!
Ezért keresem az életet én,
az életet, amely nincs már soha többé!

Ezért jártam a sztyeppét, messze utakat
s kóboroltam, mint a vadon üldözött rablója!
Az ő sorsa nehezedik rám;
a barát, akit szerettem, agyaggá lett,
nem több már, mint a föld pora, ő sem!
Nem kell é egykor nekem is
lehanyatlani majd a földre,
és föl nem kelhetek immár
egy örökkévalóságon át?!

Így jöttem el én ide, hozzád,
örök életű férfiúhoz.
Távoli tájak vándora voltam,
jöttem szakadékos hegyeken át,
s keresztül a halál vizein...
Távol a boldogság gyönyörétől
ittam a szenvedés italát,
ettem a fájdalom kenyerét...
Medvét, hiénát, oroszlánt öltem,
szarvast, párducot, tigrist,
kőszáli kecskét, bőrükért, húsukért,
míg végül kegyelmes szánakozással
Sziduri-Szabitu utat mutatott
ide, hozzád... és most már
záruljon be a rémület kapuja,
pusztuljanak sötét szellemei,
légy te az élet hírnöke nékem,
segíts hát, örök életű Bölcs!

Hallván panaszát, megszólal a Bölcs:
– Hagyj fel panaszoddal, dúló haragoddal,
isten sors csak az isteneké!
Lényed kétharmada isteni – ám
emberi részed a földre kötöz.
Légy bár titkok tudós beavatottja,

halál vár rád is, mint a bolondra.
Letört nádszálé az emberi sors,
legyen bár nagyszerű ifjú
vagy sugaras, gyönyörű lány;
jön a halál, de hangja nincs,
jön a halál, ám arca láthatatlan!
Egyszer mindnyájan házat építünk,
egyszer mindnyájan fészket is rakunk,
testvér testvérral mind osztozkodik,
medréből egyszer kiárad a folyó,
a sodródó szitakötő a nap arcába néz:
s egyszerre semmi sincs!
Nézd az alvót, arca akár a halottaké...
Nézz az újszülöttre, mint köszönti a nap,
de már gyülekeznek teste körül
az emberi végzet sors-szellemei;
életet adnak, fonalát kimérik,
ám a halál napja rejtve marad!

Országos Széchényi Könyvtár

XI. TÁBLA

Gilgames így szólt a távoli Utnapistimhez:

– Elnézlek téged, Utnapistim;
nem vagy nagyobb, mint én és szélesebb sem;
arcod hasonlatos az enyémmhez;
olyanok vagyunk, mint atya és fia.
Nem másformán, embernek alkottak téged is!
De amíg én nyugtalan vagyok, harcra teremtett,
te távol a küzdelmekről, hátadon pihengetsz!
Mondd, miként vontak az istenek körükbe,
hogyan kerestél, miként találtál örök életet?

– Rejtett történetet tárok föl előtted,
hallgasd az isteni titkot!
Szurippak város – te is ismered –
ott fekszik a Purattu mentén,
ősidők óta az istenek kegeltje volt.
Ám úgy döntöttek egyszer: „Legyen a pusztulás földje,
özönvíz nyelje magába!”
Ott volt Éa is, a vizek mélységeinek ura,
s házam falának suttogta el ezt:

– Halljad, ház! Halljátok falak!
Ház és falak! Halljátok és értsétek!

Utnapistim, szurippaki ember, Ubara-Tutu fia!
Építs hajót, helyezz rá faházat,
vesd el a gazdagságot, keresd az életet,
vesd meg a birtokot, mentsd meg az életedet!
Gyűjtsél hajódba magvakat, mindenneműt!
Ügyelj az arányra:
hosszúság, szélesség helyes viszonyára!
Építsd meg hajódat, ne késsél sokáig;
vidd el az édesvizű tengerhez s lásd el tetővel!

Megértettem az én uram szavait,
és szóltam Éa istenhez:

– Megteszem uram, parancsod szerint,
híven követem szavaidat –
de mit mondjak a városnak, a népnek
s mit az aggoknak?

– Mondd nekik ezt:

Enlil, a föld ura, országok istene
haragos szemmel figyel engem.
Nem akarok többé a városban lakni,
nem akarom többé Enlil országát látni.
Az édesvizű tengerhez készülődöm;
Éánál, kegyes uramnál lesz szállásom ezután.
Rátok a bőség esőjét bocsátja:
madarak bőségét, halak garadáját;
sötétség idején búza-esőt!

Ébren talál a derengő hajnal,
s útnakeredtem a tengerpart felé...

Lerajzoltam a hajó tervét.
Házamnépe nyüzsgött körülöttem:
az erős fát hozott, hibátlan törzsűt;
a gyenge aszfaltot kevert;

Samas havának ötödik napján
készen állt előttünk.

Magassága harminchárom mérőnádnyira ért föl,
s ugyanennyire szabtam meg szélességét tetejének.

Hatszintűre terjedt, emeletenként kilenc rekeszesre;
közepét cölöpök tartották,
réseit aszfalttal tömítettem.

Három mérő olajat hoztak a teherhordók ekkor
– s még áldozni valót is hozattam – kosarakban;
birkákat öltem napokon át,
mustot ittunk és szézambort víz helyett:
ünnepet ültünk, vigadoztunk, mint napforduló idején.

Amim csak volt, mindent berakodtam:
aranyam, ezüstöm, valamennyit,
életmagvakat, ami csak termett,
az asszonyokat gyermekeikkel
s rokonaimat velük együtt.

Vittem kézműveseket is. Végezetül betereltem
a mezők vadjait, szárnyasait.

Az isten kijelölte az időt: „Este, midőn a sötétség urai
esőt zúdítanak alá,
menj a hajódba s zárd be az ajtót!”

Eljött az idő:

Adad, a zúgó viharisten
iszonyú vizet zúdított alá.

Néztem az időt, elrettent, aki látta.

Bemenekültem hajómba, ajtaját bezártam
és átadtam a bárkát
kormányosomnak, Puzuramurrinak.

És jött a hajnal,
fekete felhő takarta az eget:

Adad mennydörgött a közepében.
Nabu és Sarru jártak előtte
hírnökként hegyeken s völgyeken át.
Irra kitepte a kikötők cölöpjeit,
Ninurta áttörte az égi gátakat,
fáklyákkal száguldoztak az Annunakik,
lobogó fényükkel megvilágítva a földet.
Adad haragja égig hatolt.
Minden világosság sötétre vált.

Mint egy cserépedény, széttörött a föld!
Zúgott a vihar, a vizek tovazúdultak,
elérték a hegyek peremét,
elsodorták az embereket.
A testvér nem ismert többé testvérére,
rémülten szűkültek az istenek is:
menekülve szálltak föl Anu égi hegyére
s összekuporodva nyüszítettek, mint a kutyák.
Vajúdó nőként jajongott Istár,
a széphanjú így üvöltözött:
– Tünt idők szép városa, iszappá lettél,
mert gonosz tanácsot adtam én is a többivel együtt!
Hogyan is szólhattam ily gonoszul az isteni gyűlésen?
Hogyan is pusztíthattam el így népeimet!?
Ezért hagytam őket nemződni, születni, hogy most
halak zsákmányaiként töltsék meg a tengert?
Együtt sírnak velem az istenek is:
megtörten üldögélnek,
fájdalmuk kínja ajkukon reszket!

Hat napon és hat éjjelen át
zúdult alá az eső, mint a folyamok vize;
a hetedik napon elcsitult minden.
Némaság honolt, harcok utáni csönd!
A tenger megnyugodott, a gonosz szél elült.

Kitekintettem: minden zaj elhalt,
minden teremtmény iszappá vált!
Holt pusztaság fogott körül.
Rést nyitottam, arcomon fény sugárzott;
leborulva ültem és sírtam,
könnyeim patakokban folytak,
végigtekintettem a vizek pusztaságán
üvöltve, jajongva: odalett az ember!

Tizenkét kettősóra múltán sziget merült fel,
hajóm a Niszir hegye felé közeledett.
Ráfutott, nem ringatózott többé;
hat napon át horgonyozott az oldalában
s nem süllyedt alá többé.
Amikor megvirradt a hetedik nap,
föltartottam egy galambot és szabadon eresztettem.
A galamb elröpült, majd visszatért.
Nem lelt nyugovóhelyet s visszafordult.
Föltartottam egy fecskét és szabadon eresztettem.
A fecske elröpült, majd visszatért.
Nem lelt nyugovóhelyet s visszafordult.
Föltartottam egy hollót és szabadon eresztettem.
A holló elröpült. Látta a vizek apadását;
evett, kapingált, felkárogozott, nem tért vissza!
Szélnek eresztettem a bárka valamennyi lakóját
és bárányt áldoztam örömömben.
Áldozati magvakat szórtam szét a tetőn,
cédrusfát és mirtuszt égettem.
Az istenek megérezték az áldozatot,
orrukba jóleső illat szállt,
legyek módjára gyülekeztek.
Megjött Istár is, az isteni úrnő;
fölémelte a drágakövet,
melyet Anu készített neki egykor:
– Halljátok, istenek, mind! Ahogyan nyakam ékkövét

soha nem felejthetem el,
emlékezniem kell e napokra örökké!
Álljuk körül az oltárt, áldozatomtól
egyedül Enlil maradjon távol!
Vízözönt küldött, pusztulást a földre,
népemet halálnak szánta!

Enlil arra jött, látta a hajót,
elkomorodott, haragra lobbant a társak iránt.
– Miféle emberi lélek menekült itt meg?
Halálnak szántam valamennyit!
Ninib, a harcos válaszolt neki,
szólván a föld urához, országok istenéhez:
– Ki cselekszik bölcsen Éán kívül,
aki mindent megért, aki mindent lát?
Éa is szólt, a vizek mélységeinek ura:
– Hatalmas erejű, istenek bajnoka!
Miért küldtél vízözönt a földre?
Aki bűnös, viselje bűnét!
Aki vétkezik, bűnhődjék érte!
A gonosz pusztuljon, ne valamennyi!
Küldtél volna az áradat helyett
oroszlánt, pusztítson közöttük!
Küldtél volna az áradat helyett
éhínséget, hogy megalázza őket!
Küldted volna az áradat helyett
Irrát, a pestisest!
Nem én árultam el az isteni titkot, –
álmot látott a Nagyon Bölcs, abból értett.
Irgalmazz neki!

Ekkor a föld és az országok istene hajómra szállt,
kezemet megfogta, a szabadba vezetett.

Asszonyom mellém térdelt, ő pedig közénk állt,
kezét a fejünkre helyezte s megáldott minket:
– Földi halandó volt Utnapistim ezideig,
hozzánk lesz hasonló ezután ő és felesége.
Lakjon a távolban, folyamok torkolatánál!

És elragadtak az istenek engem,
és távol, a folyamok torkolatánál
jelölték ki lakhelyemet.

De ki fog rajtad megkönyörülni,
befogadni téged az istenek közé,
hogy megtaláld az életet immár, melyet keresel?
Tedd próbára magad,
ne aludj hat napon és hat éjjelen át!

Alig ült le a földre Gilgames,
mint erős szél, érte az álom fuvallata.

– Nézd – szólt asszonyához Utnapistim –,
nézd az erőset, aki az életet kívánta,
elnyomja őt az álom, mint a szél.

Szánta nagyon a nő s kérlelni kezdte urát:

– Érintsd meg őt, hogy ébren maradjon,
s az úton, melyen hozzád jött,
s a kapun, melyen átlépett,
békében mehessen vissza!

– Oh, te szánod az embert!

Süssél kenyereket neki s helyezd azokat feje mellé!

Így lőn, közben a bárka falán
valahány napot átaludt, megjelölte.

Az első kenyér kiszáradt, szétesett:

a második, jaj, szétmorzsolódott;

a harmadik nedves lett, megnyálkásodott;

a negyediket fehér penész takarta;

az ötödik feketére szikkadt;

a hatodikon repedések szaladoztak.
És jött a hetedik nap,
Utnapistim hirtelen megérintette őt,
felébredt az idegen ember.
– Fáradságomban az álom kerített hatalmába,
mint legyűrhetetlen erő, úgy nyomott el.
Te hirtelen megérintettél
s én kiszabadultam alóla.
– Nőm hat kenyeret sütött,
átaludt napjaidat hirdetik azok!
– Mitévő legyek? Hova forduljak, Utnapistim?
Rablóként ragadott meg az álom!
A halál lakozik benne;
ott lapul köntösömben, bárhova mennék,
bárhol időzöm, ott van ő is, ő, a halál!

Utnapistim így szólt Ur Sanabihoz, a hajóshoz:

– Ur Sanabi! Halandó embert
nem láthat többé ez a part!
Tilos a réven átbocsátani
s te se kísérhetsz idegent ide többé,
bárhogy is vágyakozik!
Piszkos ruhát visel a testén
ő, akit ide hoztál.
Állatok szőre takarja.
Kísérd, Ur Sanabi, a fürdőhelyhez:
dobja le szőreit, sodorja messze a tenger!
Mosakodjék tisztára,
teste legyen szép, legyen újra a régi!
Fején viseljen új kötést,
meztelenségét díszköntös takarja el!
Míg városába vissza nem indul,
míg útvjáról haza nem ér,
maradjon sértetlen ez a köntös,
maradjon új nap-nap után!

Elvitte magával ekkor Ur Sanabi,
a fürdőhelyhez vezetve őt.
Tisztára mosta magát,
ruháját vízbe vetette;
sodorja messze a tenger!
Testén új fény játszadozott,
fején friss kötés fehérlett,
termetét ünnepi köntös fedte.
Míg városába vissza nem indul,
míg útjáról haza nem tér,
köntöse sértetlen fedi őt
újként nap-nap után.
Hajóra szállt Ur Sanabival,
s elindultak küszködve az ár erejével.

Így szólt ekkor a Nagyon Bölcshez felesége:
– Így hagyod elmenni őt, aki annyit fáradozott,
eltűrt, sok szenvedése után?!
Mit adhatnál neki, hogy
szerencse kísérje hazáig?
Hallván az asszonyi kérést,
fordult a kormány Gilgames kezében,
s hajójuk ismét partnak ütődött.
Így szólt a Távoli ekkor:
– Gyötrő vándorutad sok fáradozását
s csüggesztő bajait tűrted el és most itt vagy,
mit adjak néked az útra,
hogy baj nélkül, ismét hazatalálj?
Titkot fedek fel előtted;
elrejtett csodanövényről adok hírt neked!
Szúró, miként a tövis:
lenn rejtőzik a tenger fenekén;
tövisé olyan, mint a sündisznó tüskéje;
ott terem a mélyben, hol édes vizű a tenger.

Ha rátalálsz, eszel belőle,
örök ifjúságra, életre találsz!

Szavait megértette a vándor;
hajóját ellökve a parttól messzire indult.
...Elértek a távoli, édesvízű tengerhez:
megoldotta az övét, ruháját levetette,
s lábára nehéz köveket kötözött;
lehúzták mélyre az élet vizében:
ott ringatózott a tövises növény!
Száráról letépte, ...hevesen szorította,
s lábának nehezekeitől szabadulva
röpült föl; hajója mellett vetette felszínre a mélység.
Hajóba szállt, kezében a tenger csodanövénye.
– Nézd, Ur Sanabi! – szólt a hajóshoz –
Ez a növény az életet jelenti!
Most teljesülnek az ember hajdani álmai:
örök időig tart már a fiatalság s életerő!
Elviszem magammal körülbástyázott városomba;
ehessen belőle valamennyi hősöm,
mindük között akarom szétoztani ezt,
amelynek neve: „Amitől az aggastyán ifjává lesz.”

Enni fogok belőle, hogy ifjúságom
hajdani erejét visszaragadjam.
Tíz kettős órája hajóztak már,
földrész tűnedezett föl a távolban.
Tizenöt kettős óra után partnak ütődtek.
Víztükör villódzott a közelben:
hűvös és üdítő vízű tóé.
Csodanövényét a partra letéve
Gilgames bevetette magát a vízbe,
élvezvén annak hűvösét, üde nyugalmát.
Szágát érezve, odakúszott
egy kígyó a csodafűhöz:

elnyelte nyomban az életet!
Vén bőrét ledobva, menten ifjúvá lett.
Rohant vissza a hős, átkokat szórt a tolvaj után,
majd oda hanyatlott, hol a fű volt,
fennhangon zokogott; szájára csurogtak a könnyek.
Panaszosan kereste a hajós tekintetét:
– Ur Sanabi! Kiért fáradoztak karjaim?
Kiért keringett szívem vére?
Hová lett fáradozásaim gyümölcse?
A föld csúszó férgének cselekedtem javára!
A titkos életű növény vezérelt eddig utamon,
hagyjuk el örvényeivel végleg a tengert,
hagyjuk el hajónkat a parton!

Húsz kettős órája haladtak már,
s megpillantották a templomi tornyot.
Harminc kettős óra múltán lepihentek;
tekintetük a városon s a szent falakon járt.
– Ur Sanabi! – szólt Gilgames a hajóshoz –
Elértünk Urukhoz, a magasfalú városhoz!
Hágy fel a falakra, Ur Sanabi!
Lépj be Uruk falai közé!
Lásd a vastagon körülbástyázott várost!
Tekintsd meg szilárd alapjait;
magasra feltöltve a templomhegy,
csodáld a hatalmas épületeket;
égetett téglából épült valamennyi,
hét bölcs mesterem, az én tanácsadóim
készítették el terveiket.
Legyen Uruk városában a te lakhelyed,
legyenek kertjeid, birtokaid,
itt legyen asszonyod is,
és itt építsd fel a házad!

XII. TÁBLA

A magasfalú város ura
nyugalmat nem lel, papokat hívát:
varázslókat, halottat bűvölőket.

– Hol van Enkidu? Idézzétek fel őt!
Látni kívánom árnyékokat s hallani,
mi lett a sorsod és mi lesz a sorsom?!

És válaszolt Gilgamesnek a papok véne:

– Urunk! ha elindulsz Nergál lakhelyére,
testedet piszkos köntösbe burkold,
magadat olajjal nem kenheted végig,
mert az olajillat rádszabadít minden rémet!
Fegyveredet tartsd kezeden,
földet fjad ne érintsen,
mert akiket elejtettél, rádtalálnak mind a holtak!
Jogarodat hagyd a földön,
mert a holtak szellemei rádtalálnak, megrohannak!
Sarut nem viselhet lábad;
nesztelenül, puhán járjál!
Az asszonyt, akit szeretsz, nem szabad megcsókolnod,
az asszonyt, akit gyűlölsz, nem szabad fenyítened,
a gyermeket, akit szeretsz, tilos becézned,

a gyermeket, akire haragszol, tilos megbüntetned,
mert fiúlednek iszonyú lent a holtak jajgatása!

Indul hát Gilgames a pusztákon át
a sötétség birodalmába, hol Irkalla honol;
a hétszeres falakon át, melynek lakói
fényt nem látnak, ételük a föld pora,
fényt nem látnak, italuk sűrű iszap...
fényt nem látnak, denevérként, bagolyként élnek,
fényt nem látnak s tollruhában reszket a lelkük!

– Halld kapus, nyisd meg kapudat!
Ha nem engedsz, szétfeszítem a zárat,
ha nem nyitod, bedöntöm a kapudat!

S megnyílik az első kapu, rongyruháját elveszik
s hét falon túl, hét kapun át
meztelenül jut Irkalla elé.

– Engedd, ó, istennő, Enkidut hozzám,
látni kívánom árnyékát s hallani
mi lett a sorsa és mi lesz a sorsom!

És szólt a holtak őrzője:

– Térj vissza innen, senki sem hívott!

Rongyruháját visszakapja
s hét falon túl, hét kapun át
visszatér a felvilágra.

Visszaindul a magasfalú városba;
mély vízhez ér s lehajol könyörögni:

– Minden mélység ura, bölcs istenem, Éa!
halld meg kérésemet, hívd föl Enkidu árnyát,
hívd föl az éj örökös foglyát!

Hallotta szavát a mélység atyja,
s szólt Nergálnak, a holtak urának:
– Nyiss rést a földön s vezesd föl Enkidut,
beszéljen fivéréhez, Gilgameshez!

Hallotta Nergál, s rést ütött a földön,
s Enkidu árnya fölszállt Gilgames elé.
– Szólj barátom, szólj barátom,
mondd el a mindent elnyelő éj
törvényeit, melyeket láttál!
– Ne kívánd a törvényt tudni,
mert csak ülnél nehéz könnyeket sírván!
– Akkor hát leülök mindennap és sírok!
– Lásd a barátot, akit öleltél,
akinek szíved hajdan örült;
férgék emésztik, olyan, mint az öreg köntös!
Enkidu, a barát, akit kezéd érintett,
agyaggá vált, csupa por, csupa por!
– Láttad-e azt, aki gyors halált halt?
– Nyugágyon fekszik, tiszta vizet kap.
– Láttad-e azt, ki csatában esett el?
– Feje atyja és anyja ölében,
felesége fölébe hajlik.
– Láttad-e azt, akinek temetetlen a teste?
– Hideg árnya bolyong neki nyugtalanul.
– Láttad-e azt, akit ó, már senki sem említ?
– Moslékot, maradékot eszik jaj, az utca szemetjét!

NÉVMUTATÓ

ADAD	<i>Viharisten (szél)</i>
ANU	<i>Az ég istene</i>
ANUNNAKIK	<i>A holtak sorsáról döntő isteni lények</i>
ARURU	<i>Teremtő istennő</i>
ÉA (ENKI)	<i>A vizek és a mélységek istene</i>
ÉANNA	<i>Anu és Istár szerelem istennő temploma</i>
ENLIL	<i>A föld istene</i>
HUMBABA	<i>A cédrushegy varázserejű őre</i>
IRKALLA	<i>Az alvilág úrnője</i>
ISTÁR (IRNINI)	<i>A szerelem és az anyaság istennője</i>
MARDUK	<i>Babilon főistene</i>
NERGÁL	<i>Az alvilág istene</i>
NINIB	<i>Enlil fia, a déli szél istene</i>
NINURTA	<i>A harc istene</i>
NISZABA	<i>Gabonaistennő, Enlil lánya</i>
NISZIR-HEGY	<i>A Zagros hegység egyik nyúlványa, Babilontól északkeletre</i>
RISAT	<i>Gilgames szülőanyja, papnő</i>
SAMAS	<i>Napisten</i>
SUMUKÁN	<i>Az erdei és mezei állatok istene</i>
SZIDURI	<i>Isteni pohárnoknő</i>
SZIN	<i>Holdisten</i>
TAMMÚZ	<i>Évente meghaló és föltámadó természetisten</i>
UBARA TUTU	<i>Utnapistim apja</i>

UR SANABI	<i>Utnapistim hajójának kormányosa</i>
URUK	<i>Ősi sumer város</i>
UTNAPISTIM	<i>Gilgames távoli őse, a bibliai Noé megfelelője. Nevének jelentése: Az Élet Napja Távoli</i>

A KITÖRÉS PSZICHÓZISA

A GILGAMES-EPOSZ MÉLYRÉTEGEIRŐL

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

1872 novemberében George Smith angol asszirológus a British Múzeum archeológiai anyagában a Bibliából ismerős szövegrészletre bukkant: „Niszir hegyén megállt a hajó. Niszir hegye megállította a hajót, nem hagyta mozdulni... A hetedik nap érkezével elengedtem egy galambot. A galamb elrepült, de nem akadt száraz helyre, nem volt, hát visszatért...” A töredékek alapján megállapította, hogy egy addig ismeretlen verses epikai művet fedezett fel, amelynek egy Gilgames nevű hőrosz a főalakja. Felfedezését már a következő hónap elején bejelentette a nyilvánosság előtt, valamint azon feltételezését, hogy Assurbanipal király (Assur-ban-apli) ninivei palotájának helyén megtalálhatók lesznek a hiányzó részek. A Daily Telegraph című újság anyagi támogatásával George Smith irányítása alatt expedíció indult Kujundzsikba, ahol az eposz további részleteire találtak. Bár a feltárt anyag a későbbi időkben sem lett teljes, ennek következtében nem kanonizálható, a hézagok a szövegösszefüggésekből, valamint más változatokból kiegészíthetők. A szaktudomány megállapítása szerint versorai kötetlen szótagszámúak és időmértékesek, de lazább formában, mint a görögöké.

Amit az eposz névadójáról, Gilgamesről tényként tudunk, csupán ennyi: az egykori dél-mezopotámiai városállamnak, Uruknek volt uralkodója, s a Kr. e. 28. és 27. század fordulóján

élt. A történelmi kutatások szerint kivívja a Kistől való függetlenséget, és erős városfalat állítat Uruk köré. Néhány száz évvel később már mitológiai személyként ismeretes; alakja a sumer epikai költészet egyik központi figurája lesz. Népszerűségére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy az akkád epikának is évszázadokon keresztül vissza-visszatérő alakja, de még hettita és hurri nyelvű változatok töredékei is előkerültek az ásatások folyamán.

A *Gilgames*-eposz legteljesebb változata Asszurbanipal asszír király ninivei ékiratos könyvtárából származik. A könyvtár létrejöttét s ezáltal az eposz fennmaradását is a véresen kavargó asszír történelem szokatlan – mondhatni úgy is: furcsa – fordulatának köszönhetjük. Aszarhaddon, Asszír király trónörököséül kedvenc, babiloni származású feleségétől született fiát, Samassumukint jelölte. A nagyobbik fiúra jóval szerényebb tisztség várt: papnak neveltette. Aszarhaddon babiloni politikája azonban olyan mértékű indulatot váltott ki, hogy palotaforradalomtól kellett tartani. A veszély realitására Szanhérib, a nagypapa esete is figyelmeztetett, aki összeesküvés áldozata lett. A király kénytelen-kelletlen megváltoztatta korábbi rendelkezését, és Asszurbanipalt jelölte a trón várományosának, míg Samassumukinnak csupán Babilónia jutott.

Ilyen előzmények után kerülhetett Kr. e. 669-ben Asszír trónjára olyan uralkodó, aki (elsőként és egyben utolsóként is!) tudott írni és olvasni, s korszerű műveltséggel rendelkezett. Több tízezernyi égetett cserépből álló ninivei könyvtárát nagy létszámú másoló írnokainak segítségével teremtetette meg. Szinte teljes gyűjteménye lett az akkori Közel-Kelet minden tudományának e könyvtár, amelynek cseréphalmazából került elő a *Gilgames*-eposz többé-kevésbé épen maradt tizenkét táblája.

Kicsoda Gilgames? A királytáblák szerint a vízözön utáni első uruki dinasztia ötödik tagja, százhuszonhat évig uralkodott. Előtte Dumuzi száz évig ült a trónuson, s Lugalbanda, a nagypapa ezerkétszáz évig! Ur-Nungal, Gilgames fia már csak harminc évet kapott az égiektől, s ettől kezdve a számok már

belül maradnak a realitás határain. A legendák és a mítoszok születésének kora ez; a történelmi és régészeti kutatások ködlámpái inkább csak sejtetik, mint igazolják az események és személyek történetiségét.

AZ EPOSZ MÉLYRÉTEGEI

A mítosz lényegét tekintve nem történet, hanem a világ értelmezése, a társadalmi tudat megjelenítője. Egyet kell tehát értenünk Kodolányi János azon vélekedésével, hogy „a mítoszokat jelentésükben és nem isteni és félisteni alakjaik antropomorf voltában kell értelmezni”.

Ám értjük-e a régieket? Tudjuk-e a szimbólumaikban rejlő kódolt üzeneteket értelmezni s föltárni az archaikus lélek mélyrétegeit?

A nyelvismeret önmagában nem segít, a szellemiséget kell fölfedezni, ami éppen a szavak közvetlen értelmezhetősége miatt marad rejtve, s a történet voltaképpen nem az, aminek látszik. Az értetlenség nem csak a kései utódokra nézve igaz, a misztérium lényege többnyire a kortársak előtt is titokban maradt. Mit látott például Hérodotosz (Kr. e. 484-427) Mezopotámiában: „Szokásaik közül az a legvisszataszítóbb, hogy minden egyes nő életében egyszer köteles Mülitta templomában valamely idegen férfival közösülni... addig nem tér haza, míg valamelyik idegen férfi ezüstpénzt nem dob az ölébe... pénzdobás közben a férfinak ezt kell mondania: Mülitta isten-nőt hívom... Mindegy, hogy mekkora az ezüstpénz, visszautasítani nem szabad, mert szentnek tekintik. Az asszony követi azt a férfit, aki pénzt dobott az ölébe, s nem utasíthat vissza senkit... Ilyen szokásaik vannak a babiloniaknak.”

Hérodotosz után a modern néprajz- és vallástudomány szakírói sem látnak mást a jelenetben, mint templomi prostitúciót. William Graham Sumner néprajztudós 1907-ben megjelent *Népszokások* című könyvében úgy fogalmaz, hogy „a szakrális prostitúció a vallási és társadalmi rendszer szerves része volt”. Gilgames történetét elemezve ugyan elmozdul a metafizika

felé is, de valójában megreked a felszínen: „Istár papnője ráébresztette Enkidut, hogy lelke van. Vagyis nőnemű kultúr-hérosz volt, s a mítosz azt kívánta kifejezni, hogy a nemiség megismerésével jött létre az ember tudata, értelme és a civilizáció.” Innen már csak egy lépés a politikai célzatú vallástudomány! Az orosz Nyikolszkij (*A vallás keletkezése*, 1950) csupán a pénzt látja: „Megtaláljuk a pompás, ünnepélyes szertartásokat is, a legkifinomottabb színpadi eljárások alkalmazásával. Van itt vallásos prostitúció is, mint Szíriában vagy Indiában, ahol a nők kötelesek voltak pénzért eladni magukat. A pénz azután a papok pénztárába került.”

Az egymást kizáró fogalmak társítása logikai zavart képez. A „szakrális prostitúció” kifejezésben a nyomatékot a második szó kapja, s a szakralitást az a fogalom profanizálja, amivel voltaképpen semmilyen kapcsolata sincs! A tévképzet azonban szívósan átöröklődik! Amikor Gilgames a vadásztól értesül Enkidu föltűnéséről, egy templomi papnőt küld a félelmetes hírről szörny elé. Az eposz e jelenetének magyarázója a vallástörténetben rögzítődött fogalomképet átvéve a papnőt templomi prostituátnak nevezik, s logikai következményeként Enkidut a női testiség csábító erejének áldozataként láttatják. A jelenet lefokozódik közönséges szexuális aktussá. Nem meglepő tehát, ha a papnőt Rákos Sándor, az eposz kitűnő átültetője is örömlánynak nevezi. Székely János még egy lépést tesz! *Enkidu mítosza* című tanulmányában társadalomtörténeti következtetésre jut, megállapítván, hogy „a tisztaság feladása függőséghez, szocializálódáshoz, hatalmi alárendeltséghez vezet... Enkidut megrontja az a bizonyos templomi szajha”. Székely János a szerelmi aktusban a megrontást, a tiszta természeti ember és a civilizáció közötti konfliktust látja, és megelégedik az előzményekkel: Enkidut az istenek feladatra teremteték. Neki predesztináltan Urukba kellett mennie, hogy majd segítőtje, egyenrangú társa legyen Gilgamesnek, s egyidejűleg teljesüljön a lázadó nép kívánsága is: megszabadulni a kemény uralomtól. No, nem úgy, ahogyan azt elképzelték! A kalandos

utakra induló Gilgames visszatértekor már nem azonos egykori önmagával. A mítosz üzenete egyértelmű: az istenek teljesítik kéréseinket, de szerencsénkre nem vágyképeinket megvalósítva.

Az egykori mezopotámiai papnők és asszonyok szerepéről korlátoltan ítélkezik a modern tudomány. Az aktusok voltaképpen misztériumdrámaként értelmezendők, amelyekbe a hívők is bevonattak. Enkidu nem a csábítás áldozata! Ő misztikus utazó, aki az idő egyik szektorából átlép egy másikba, ahová a vele testvéri közösségben élt állatok már nem követhetik:

*Így voltak együtt, hat nap s hét éjszaka telt el,
szerette a nőt Enkidu, élvezte szerelmét.
Betelve szívében, fölemelte fejét,
gazelláit keresve szétnézett a mezőn,
kik meglátván őt, messze futottak!*

A misztérium mélyebb értelmére egy Ady-vers fényében találunk magyarázatot:

*Én már régen-régen úr lennék
S vagyok öreg temető-szolga:
Volt egy asszony s az életet
Rámparancsolta.*

*Messze van még, aki fog jönni,
Hogy a varázsból kiszakasszon?
Jöjj s parancsold rám a halált,
Te, másik asszony.*

(VÁROM A MÁSIKAT)

Egyértelmű: a halál voltaképpen átszületés egy másik létformába. Az anya szerepét itt már a második asszony veszi át. Enkidu történetében súlyos tévedés „megrontásról” beszélni – a hős második létfokozatba lép át.

ARCHAIKUS MOTÍVUMOK

A népmesék és a mítoszok közös forrásvidéke az archaikus gondolkodást ihlető ősi élményanyag. Bizonyos elbeszéléstípusok tehát csak formai alapon különíthetők el, s ebből a szempontból alig van vagy egyáltalán nincs jelentősége annak, hogy a történet ritmikus vagy prózai keretben marad fenn. A lényeg a szimbólumokat összetartó jelképrendszerben van. Ebből következik a pszichoanalitika azon feltételezése, hogy az alvilágba történő utazások (Odüsszeusz, Aeneas stb.) a tudattalan mélységeibe irányuló lemerülések szimbolikus történetei.

Amikor tehát Gilgames a Skorpió-emberpár elé érkezik, a földi létezésen túli világ határvonalát készül átlépni; a Masu-hegy alagútjának túloldalán a magasabb tudás, az ősi ismeretek világa várja. A kollektív tudattalan, az összszimbólumok, az áhított tudás mitikus tája ez. Az út innen tehát lemerülés a tudattalan mélységeibe, leereszkedés az „idő kútjába”. Nem veszélytelen vállalkozás, de meg kell tennie, hiszen az élete már Enkidu elmenetele óta versenyfutás a halállal. A két ördémon a lemerülés kockázatára figyelmeztet. E rémalakokban az ismeretlenbe történő belépés ősi félelme manifesztálódik. Saját létformából átlépni a másikba halálos veszélyt rejt – ősi tapasztalat ez, s a halál utáni létezésben sincs másként. A helyzetek ismétlődnek. A különböző mítoszokban ugyanaz az archetípus jelenítődik meg ugyanabban a szerepben, de eltérő alakban.

Az ókori egyiptomiak hite szerint a próbatételek egész sora várt az elhunyra. Miután átjutott a halál folyóján, át kellett mennie a kígyók vigyázta tizenkét kapun. Később a tűz taván is túljutva kerülhetett a negyvenkét ítélőbíró elé. Az ősi indoiráni hitvilágban kutyák őrizték az alvilág kapuját. Ördémokkal az ókori kínaiak hitvilágában is találkozunk. A halál bekövetkeztével a hun nevű lélek rész fölszáll az égbe. Az égbe vivő úton, a négy világtáj végén ki kell kerülnie az őt felfalni akaró szörnyeket – az emberevő Tu-pót és az Égi Farkast – s ismernie kellett a varázsigéket is, hogy végül az ég kilenc ka-

puőre beengedje. Ilyen őrdémonok, ijesztő szobrok jelzik a hétköznapi emberi élet és a metafizikai világ mezsgyéjét a buddhista templomok bejáratánál, s hasonló okokból találhatók a temetőkben is. A hetvenes években Rómától harmincöt kilométerre északi irányban etruszk időkből származó sírt tártak föl. A két sírkamrába keskeny nyíláson át lehetett bejutni. Belül egy szfinx, két oroszlán és a Tuchulca nevű sasorrú haláldémon szobra állt. De hát voltaképpen kik ezek az ember és állat alakú, olykor a kettő vegyüleként megjelenített démoni alakok? Egyikőjünkkel Ady Endre is találkozott:

Holdfény alatt járom az erdőt.

Vacog a fogam s fütyörészek.

Hátam mögött jön tűz-öles,

Jó Csönd-herceg

És jaj nekem, ha visszamézek.

Oh, jaj nekem, ha elnémulnék,

Vagy fölbámulnék, föl a Holdra:

Egy jajgatás, egy roppanás.

Jó Csönd-herceg

Nagyot lépne és eltiporna.

(JÓ CSÖND-HERCEG FIÓTT)

A magány okozta félelemérzet ölt testet ebben a rémalakban. Klasszikus megtestesülése a Jung által származtatott archetípusnak: „Honnan is származhatnak ezek az archetípusok, vagy ősképek? Azt hiszem, eredetüket nem lehet másképpen megmagyarázni, csak ha föltételezzük, hogy ezek az emberiség állandóan megismétlődő tapasztalásainak a lecsapódásai... Az archetípus egyfajta készség az azonos vagy hasonló mitikus képzetek újra meg újra való reprodukálására.” (*Bevezetés a tudattalan pszichológiájába*)

Ezek az alakok bennünk élnek ősidők óta, a félelem projekciói, kivetítései. Van-e magányosabb ember, mint a halálba induló? A démoni lényekkel történő találkozásnak s a projekció-

nak milyen mély lélektani ismeretekre valló megvilágítását adja a tibeti *Halottaskönyv*: „Mínt hogy a tested valóságban ürességből áll, nincs mitől félned: még ha darabokra szaggatnának, akkor sem halhatsz meg. A halotti istenségek is saját szellemed kisugárzásai, nem anyagból valók, az üresség pedig tehetetlen az ürességgel szemben... tudd, hogy bármi alakzat tűnik is fel, mind önnön értelmed önnön sugárzásából támad.”

A KETTŐ AZ EGY

Egységes szemlélet hiányában a részletkérdések boncolgatása is kétes eredményt szolgáltat. G. S. Kirk mitológiai művében (*A mítosz*, 1993) Enkidu és Gilgames alakjában a természet és a kultúra ellentétét látja, amely „implicit módon végighúzódik az egész megszerkesztett történeten”. Mivel oppozícióban gondolkodik – nem ő egyedül –, nem ismeri föl, hogy az ellentétek szétválaszthatatlan egységet képeznek, voltaképpen nem civilizációs szembenállásról van szó, ami az egész eposzra csak erőltetett belemagyarázással vonatkoztatható. Ha Gilgames kétharmadban isten, egyharmadban ember, Enkiduról elmondható, hogy rendkívüliségében kétharmadban isten, egyharmadban állat. Nem csupán a városi civilizáció ellentétét, a természet ősi vadságát megtestesítő személyiség – ő Gilgames árnyékszemélyisége is (Jung), s mint olyan, nemcsak ellentéte, hanem kiegészítője is. Ez az ellentétpár szétválaszthatatlan. Mitológiai ikermotívum, amely eléggé gyakori. Bagdy Emőke *Az ikrek lelki sajátosságai* című pszichológiai tanulmányában érdekes példákkal igazolja ezt: „Gondoljunk csak az ősnemzéssel született ikerpárnak vagy annak a kétnemű ikerpárnak mitikus alakjára, amely mint férfi és nő teremti újra a világot, avagy Romulus és Remus mondájára. Ezek mind a kettősségnek, párosságnak a képzeletben való megjelenései.” Nagyon idevágna J. Wellard néprajzkutatónak egy Paraguayban, 1939-ben fölfedezett indián törzs körében szerzett tapasztalatai. E törzs nyelvében az „egyedi ember” fogalma hiányzott, csak a csoportra volt szavuk, s a legkisebb egységnek a párt tekintet-

ték. Számolásuknak is a kettes számrendszer volt az alapja. Ha csak egyvalakit vagy egyvalamit akartak megnevezni, ezt mondták: „az, aki - vagy ami - nincs párosítva”... Föltehető, hogy az emberi közösség ősi formáiban a párnak mint az összetartozás legkisebb elemének fontos szerepe volt. Fantázia- és álomvilágunkban ma is gyakran megjelenik a hasonmás, az alteregó, az ikertestvér utáni vágy.

FOKOZATOK

Gilgames és Enkidu profán behatolása a cédrusok erdejébe, végzetes következményű. Megszentelt területre léptek, szakrális fölkészültség nélkül. Illetéktelenek. Humbaba cédrusőr megölése merénylet az isteni fény – világosság – ellen. Analóg eset ez Odüsszeuszéval, aki a Küklopsz egyszemét szúrja ki, s ennek következményeként egy idő múltán valamennyi emberét elveszíti. Ezért kell Enkidunak is meghalnia. Súlyos tévedés a cédrushegyet alvilági tájként értelmezni, mint azt Kirk teszi.

Az eposzi történet fokozatai egyértelműek. Az események különböző dimenziókba helyeződnek át: Uruk emberi világába Enkidu a papnő segítségével jut, az ősi vadságból a városi civilizációba; a cédrushegy szakrális terület, az isteneké; Utnapistim szigete a mélymúlt, az időtlenség mitikus világa; végül Gilgames lehatol a halál birodalmába, ám ideje még nem jött el, onnan is távoznia kell.

A szembenállások a határvonalak átlépésének pszichikai kényszerhatásával kapnak igazi jelentőséget. Ezek az átlépések az emberi életfordulók változására is utalnak. A gyermekkori csiszolatlan vadságot fölváltja az átalakulás érlelő időszaka, amit a metafizikai vizsgálódások ideje követ, s végül a szembenézés a halállal.

Az eposz halálproblematikája Mereskovszkij megközelítésében a legvilágosabb. (*Kelet titkai*, 1992) Mint írja, a tudás fája nem az élet fája, azaz „minél többet tudok, annál inkább meghalok” – tehát végső fokon a tudás a halál. „Hogyan lehetne meg nem halni, hogyan lehetne a tudás fáját az élet fájával

egyesíteni? Gilgamestől Faustig ez az egész emberiség kérdése." Ez lenne hát az archetípusos gondolkodás központi kérdése? Minden bizonnyal. A történelmi korszakokon át szívósan továbbélő szimbólumok erre utalnak. Ennek archaikus elemeit észlelhetjük a népköltészet fantáziavilágában is. Aligha tekinthető véletlennek *A halhatatlanságért vágyakozó királyfi* című népmesénk szerkezeti felépítésének és motívumainak rokon volta a *Gilgames*-eposzt összetartó elemekkel.

A Kriza-féle változat királyfija nem vállalja a királyságot, elindul olyan birodalmat találni, ahol a halálnak nincs hatalma. Kalandjai folyamán mindig magasabb létfokozatba kerül. A saskirály világában hatszáz esztendőnyi életet kaphatna, de továbbmegy. A kopasz király nyolcszáz esztendőt ígér, a kék király leányával pedig ezer esztendeig élhetne. Ám aki a halhatatlanságot keresi, mit érhet annak ezer esztendő? Végül a folyó fölött, az ördémonok által őrzött lebegő kastélyban megkapja, amire vágyott.

Súlyos hiba Gilgamesben csak a mitikus figurát, a meghaló király archetípusát látni, valamint az Enkidut fölkereső papnőben a szajhát, akit egyedül a Gilgames-történetet szintén feldolgozó Weöres Sándor nevez „szent lány”-nak. A történetet összetevőire bontva derül fény arra, hogy az eposz halálproblematikája mennyire elfödi a többit; a változások kritikus voltát, az események lélektani hátterét, például Istár szerelmi ajánlata elutasításának okát. Gilgames nem akar istenkirály lenni, mivel azokat meghatározott idejük leteltével fölláldozták. Kirk félreérti Gilgames ámokfutását is: „a világnak és a kultúra kellekeinek elutasítása nem más, mint magának a halálnak az elutasítása”. Vaskos tévedés! Gilgames kirohanása nem józan megfontolás, hanem átmeneti megzavarodásának a következménye, az ösztönös menekülésé! Lehiggadván, később visszatér. Mivel a kitörés pillanatában nincs mellette eligazító személy, az ámokfutás csupán az eredménytelen tévelygés átmeneti időszaka.

Enkidu halálakor Gilgames rejtett személyiségrésze kerül a felszínre, s a tudatos fölött a tudattalan veszi át az irányítást.

Gilgames hatalmának és sikereinek csúcsán hirtelen fölszámolja a múltját, elhagyja Urukot. A kitörés pszichózisa ez, mondhatnánk mostani szaknyelven; rokonjelenség azzal, amire néhány évtizede figyeltek föl nyugaton. Ismert sikeremberek tűnnek el a közéletből váratlanul, hogy más néven, más táján a világnak, más élettárs oldalán megkapaszkodjanak a könyörtelen idő sodrában. Gilgames is átmenetileg kilép egy másfajta tér-idő koordináta-rendszerébe, hogy végül sorsába beletörődve, mélyebb értelmű tudás birtokában térjen vissza szeretett városába.

Végső tanulság: Gilgames a magasabb tudás beavatottja. A beavatottság azonban oszthatatlan, mindenkinek magának kell azt megszereznie. Gilgames megosztaná – s ezért kell neki is elvesztenie az örök életet.

ZÁSZLÓS LEVENTE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

GILGAMES

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1880 FT

ISBN 963938713-4

9 789639 387133